

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik

Jezik poljičkih isprava iz Zbirke Aleksandra Poljanića (NUBBiH)
Završni magistarski rad

Kandidatkinja:
Merisa Živalj

Mentor:
doc. dr. Mehmed Kardaš

Sarajevo, 2023.

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik

Merisa Živalj
Broj indeksa: 3377/2020

Jezik poljičkih isprava iz Zbirke Aleksandra Poljanića (NUBBiH)

Završni magistarski rad

Oblast: Historija jezika
Predmet: Historijska gramatika
Mentor: doc. dr. Mehmed Kardaš

Sarajevo, 2023.

SADRŽAJ

I. UVOD.....	1
I. 1. O povijesti i društvenom uređenju Poljica	2
I. 2. Zbirka poljičkih isprava Aleksandra Poljanića (NUBBiH).....	4
I. 3. Poljička ćirilica – poljičica	6
I. 4. Čakavsko i štokavsko narječje	8
I. 5. Korpus i ciljevi istraživanja.....	11
II. FONOLOŠKI NIVO	12
II. 1. Refleksi jata	12
II. 2. Refleksi poluglasa	14
II. 3. Refleksi nazala	15
II. 4. Refleksi <i>r</i> i <i>l</i>	15
II. 5. Finalno <i>l</i>	17
II. 6. Refleksi jotovanjā	18
II. 7. Pojedinačni suglasnici	19
II. 7. 1. Suglasnik <i>dž</i>	19
II. 7. 2. Suglasnik <i>h</i>	19
II. 7. 3. Suglasnik <i>f</i>	21
II. 7. 4. Suglasnik <i>j</i>	21
II. 8. Ostale suglasničke promjene i grupe	22
III. MORFOLOŠKI NIVO	24
III. 1. Imenice	24
III. 1. 1. Oblici imenica a-vrste	24
III. 1. 2. Oblici imenica e-vrste	25
III. 1. 3. Oblici imenica i-vrste.....	26
III. 2. Zamjenice	26
III. 3. Pridjevi.....	28
III. 4. Glagoli	29
III. 4. 1. Infinitiv	29
III. 4. 2. Prezent	29
III. 4. 3. Aorist	30
III. 4. 4. Imperfekt.....	30
III. 4. 5. Perfekt	31

III. 4. 6. Pluskvamperfekt	31
III. 5. Nepromjenjive riječi	32
III. 5. 1. Veznici	32
III. 5. 2. Prijedlozi	32
III. 5. 3. Prilozi	33
IV. ZAKLJUČAK	35
LITERATURA	37

I. UVOD

Poljica su kraj u Dalmaciji smješten jugoistočno od Splita čija se sela nalaze na padinama planine Mosor. Na zapadu su omeđena rijekom Žrnovnicom, na istoku Cetinom, a na jugu morem. Poljica se dijele na Gornja, Srednja i Donja Poljica: u Donjim Poljicima nalazi se šest mjesta: Strožanac, Podstrana, Jesenice, Dugi Rat, Duće i Priko, u Srednjim Poljicima trinaest: Sitno Gornje, Sitno Donje, Dubrava, Srinjine, Tugare, Zakućac, Gata, Čišla, Ostrvica, Zvečanje, Kostanje, Podgrađe i Selca, a u Gornjim Poljicima pet: Dolac Donji, Putišići, Srijane, Dolac Gornji i Trnbusi (Mihanović 1971: 150).

Bogata historija ovog geografsko-povijesnog prostora, koji se u izvorima naziva Poljičkom župom, knežijom ili općinom, kao i pismenost ovog kraja, predmet je različitih istraživanja. U ovom radu bavit ćemo se jezičkom analizom dijela poljičke pisane baštine koji se čuva u Specijalnim zbirkama Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH. Riječ je o kolekciji isprava koje su nekada pripadale čuvenom kolekcionaru Aleksandru Poljaniću. Naime, primarni cilj istraživanja u ovom radu je jezička analiza isprava iz knjige *Poljičke isprave I – iz Zbirke Aleksandra Poljanića* (2021), koja je nedavno objavljena u izdanju Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH, a donosi dosad nepoznatu poljičku građu.

Spomenute isprave su nastale u Poljicima i uglavnom su pravnog karaktera. Pisane su minuskulnom varijantom zapadne ćirilice, narodnim pismom koje su Poljičani njegovali stoljećima. S obzirom na specifičnost poljičkog područja, na kojem dolazi do preplitanja čakavskih i štokavskih narječnih izoglosa, navedene isprave vrijedan su izvor za različita jezička proučavanja. U ovom magistarskom radu isprave će se ispitati na fonološkom i morfološkom nivou, i to s aspekta historijske dijalektologije. Prije jezičke analize ovih isprava osvrnut ćemo se ukratko na povijest i društveno uređenje Poljica, zatim na Zbirku poljičkih isprava Aleksandra Poljanića, čiji je dio predmet naše analize, potom ćemo nešto reći o varijanti ćirilice kojom su se služili Poljičani kroz nekoliko stoljeća te čakavskom i štokavskom narječju, kao i tretiranju Poljica u dijalektološkoj literaturi.

I. 1. O povijesti i društvenom uređenju Poljica

Geografski prostor na kojem se nalaze Poljica, premda brdovit, pogodovao je naseljavanju još od kamenog doba, čemu svjedoče materijalni ostaci pronađeni u pećini iznad Zeljovića. Iliri se smatraju prvim stanovnicima ovog područja nakon kojih su došli Rimljani. O životu stanovnika na prostoru Poljica pružaju dokaze arheološki ostaci iz antičkog doba, a u srednjem vijeku, vjerovatno najkasnije u 13. stoljeću, počinje proces oblikovanja Poljica kao autonomnog područja, kada se u izvorima mogu pouzdano potvrditi imena prvih poljičkih knezova. Kroz 14. i 15. stoljeće nad Poljicima i Primorjem su se smjenjivali razni vladari: hrvatsko-ugarski kralj Sigismund Luksemburgovac te bosanski kraljevi Tvrtko I Kotromanić, Stjepan Dabiša i Stjepan Ostoja, zatim Ladislav Napuljski. Početkom 15. stoljeća Poljica su se nalazila u posjedu bosanskog vojvode i splitskog hercega Hrvoja Vukčića Hrvatinića, potom cetinskog kneza Ivaniša Nelipčića.¹

Godine 1513/1514. Poljica su potpala pod vlast Osmanlija, kada su pristali na plaćanje danka sultanu. Obliznja tvrđava Klis odolijevala je osmanskoj vojsci narednih dvadesetak godina. Poljičani su ubrzo odbili plaćati danak sultanu, a nakon što su Osmanlije osvojile klišku tvrđavu 1537. godine, Poljičani pristaju na pregovore o prihvatanju mletačke vlasti, uz uslov da zadrže svoje povlastice. Međutim, ni to nije dugo trajalo jer su se nakon sporazuma Venecije i Osmanskog Carstva 1540. godine Poljica ponovo vratila pod osmansku vlast (Ursinus 2021: 7–8). Ni u stoljećima koja slijede poljička povijest nije bila mirna, tako da je obilježena mletačko-osmanskim sukobima i dominacijom, da bi nakon mira u Srijemskim Karlovcima pripala Mletačkoj Republici. Nakon propasti Mletačke Republike 1797. godine Poljičani su priznavali habsburšku vlast, a od 1805. godine došla su pod francusku vlast koja je 1807. godine ukinula Poljičku općinu. Time je prekinuta višestoljetna autonomija Poljičke općine.

Iako su za višestoljetnog postojanja Poljica kao prilično nepristupačan kraj uvijek priznavala nominalnu vlast vanjskog vladara, život je bio prilično upravljan vlastitim običajima, statutarno propisanim odredbama, javnim ustanovama i službama lokalnog karaktera (Botica 2017: 14). Najznačajniji od dokumenata koji je uređivao odnose je svakako *Poljički statut*, najviši zakonodavni dokument Poljičke općine ili knežije, čija je prva redakcija sastavljena

¹ Vidi: Poljica, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 21. 9. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49319>>.

1440. godine. Statut je sačuvan u više prijepisa od kojih je najstariji pohranjen u Arhivu HAZU (I c 65) (*Povijest hrvatskoga jezika* 2009: 523). U Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci BiH, upravo u Poljanićevoj zbirci, čuva se jedan prijepis Poljičkog statuta iz 18. stoljeća (Ms 2). U Poljičkom statutu se kroz 116 članova iskazuje neovisnost uređivanja javnih odnosa na nivou krivičnog, građanskog i procesnog prava. U njemu je također definirano društveno uređenje Poljičke župe: na čelu Poljica nalazio se veliki knez, a povlašteni sloj Poljičana dijelio se na *didiće* i *ugričiće* (vlastelu) te neplemenite stanovnike općine: pučane (slobodne seljake), kmetiće (ovisne seljake, obrađivače zemlje plemenitih Poljičana) i vlahe (stočare).² Inače, svi pravni dokumenti iz Poljica – od kupoprodajnih ugovora do ugovora o nasljeđivanju, testamenata itd. – uključujući i ove koji su predmet analize u ovom radu, ravnali su se prema odredbama Statuta.

² Vidi: Poljički statut, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 8. 10. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49322>>.

I. 2. Zbirka poljičkih isprava Aleksandra Poljanića (NUBBiH)

Dio dokumenata koji svjedoče o povijesti i kulturi poljičkog kraja danas se čuva u Specijalnim zbirkama Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH (NUBBiH). Riječ je o jednoj od najvećih zbirki poljičkih isprava koje su nekada bile u vlasništvu kolekcionara Aleksandra Poljanića. O Poljanićevom životu i radu najiscrpnije podatke donosi A. Rodinis u knjizi *Aleksandar Poljanić: Tragom zaplijenjene zbirke* (2012), iz koje saznajemo da je A. Poljanić rođen 7. januara 1884. godine u Gradačcu kao drugo od četvero djece Pauline Russi i Marka Poljanića. Školovao se u Zagrebu i Beču, a svoj radni vijek proveo je na poziciji direktora Zemaljske banke za Bosnu i Hercegovinu (Rodinis 2012: 8–9). Proslavio se kao kolekcionar, o čemu Ostajmer piše sljedeće:

Sjedeći u upravi najvećega novčarskog zavoda Bosne i Hercegovine, Poljanić je raspolagao sasvim solidnim primanjima koja su mu omogućavala utaživanje kolekcionarske strasti. Stečena sredstva ulagao je u sakupljanje i čuvanje kulturnoga blaga, za razliku od nekih drugih bankara i poslovnih ljudi čiji će novac, uložen u dionice, poslije biti bačen u vjetar (Poljanić je posjedovao samo 84 dionice Zemaljske banke, a pojedini drugi direktori i deseterostruko više). (Ostajmer 2015: 428)

Iako je uživao položaj proslavljenog kolekcionara, godine 1945. biva osuđen zbog navodne saradnje s okupatorima tokom rata. Tom prilikom mu je oduzeta imovina u koju su spadale i njegove kolekcije. Uslijed nepravdne optužbe, Poljanić se u potpunosti povlači i udaljava iz Sarajeva. Ostatak svog života, veoma kratko, proveo je u Trnavi pored Đakova te je tu i umro 1948. godine. Ostajmer navodi da je Poljanić osuđen dva puta, ali da je u oba slučaja pomilovan i pušten ranije na slobodu, što dovoljno govori “o stvarnom opsegu i intenzitetu njegove ‘saradnje sa okupatorom’” (Ostajmer 2015: 428). Poljanićeva zaostavština je ogromna: osim kulturnog blaga poput povelje bosanskog kralja Stjepana Tomaša (19. februar 1459) ili zbirke starih knjiga pisanih ćirilicom, Poljanić je u svom privatnom vlasništvu imao kolekciju isprava koje su nastale na prostoru nekadašnje Poljičke općine ili knežije, a prije njega bile su u vlasništvu poljičkog župnika Mate Mihanovića.³ Nakon konfiskacije ove isprave dospjele su u NUBBiH i danas čine zasebnu zbirku. NUBBiH je 2019. godine

³ O tome kako su ove isprave došle do Poljanića, kao i o porodičnom arhivu Mihanovića, vidi kod Kardaša (2022: 9).

započela projekt⁴ digitalizacije ovih isprava čiji su rezultat objavljene dvije knjige poljičkih isprava u kojima je publicirano po 100 dokumenata od ukupno 293, koliko ih danas ima u NUBBiH prema evidencijama inventarnih knjiga. Korpus za ovaj rad je prvi tom: *Poljičke isprave I – iz Zbirke Aleksandra Poljanića* (2021). U uvodnoj studiji izdanja Kardaš navodi da najveći broj dokumenata navedene zbirke čine kupoprodajni ugovori, ali se tu nalaze založnice, oporuke (testamenti), darovnice, naredbe, odluke, potom razni ugovori o podjeli imovine, posudbi, zamjeni, kao i knjižice računa itd. (Kardaš 2021: 11). Najstariji dokument datira još iz davne 1507. godine, a najmlađi iz prve stotine je iz 1740. godine, s tim da su neki od dokumenata prepisani u kasnijim godinama, ali sa naznakom *kopija iz turskoga pisma*. Većina dokumenata je porijeklom iz Poljica, ali neki su nastali u obližnjim gradovima poput Splita, Trogira i Sinja, s tim da se njihov sadržaj odnosi na poljički kraj. Najveći broj dokumenata iz ove zbirke pisan je poljičkom varijantom ćirilice, ali se u zbirci nalazi i manji broj dokumenata pisanih latinicom na italijanskom jeziku.

⁴ O tom projektu vidi: Ovčina – Kardaš – Smajić (2021).

I. 3. Poljička ćirilica – poljičica

Upotreba ćirilice na srednjodalmatinskom području učvrstila se početkom 15. stoljeća zaslugom Hrvoja Vukčića Hrvatinića i Bosanskog Kraljevstva, nakon što je počela s radom ćirilična kancelarija u Klisu (Botica 2022: 464). Inače, minuskulno ćirilično pismo zapadnog područja, koje se u literaturi imenuje različito: *bosanska ćirilica*, *bosančica*, *bosanska azbukva*, *bosanica*, *bosansko-dalmatinska ćirilica*, *hrvatska ćirilica* itd., razvilo je različite regionalne varijante, a na dalmatinskom području prostiralo se od Dubrovnika do Šibenika. U upotrebi ovog pisma na prostorima Dalmacije presudila je komunikacija s Bosnom, odnosno doseljavanje bosanskog stanovništva nakon pada Bosne, posebno fratara kojima je bosančica bila osnovno pismo (Žagar 2009: 211). Na prostoru Poljica ovo pismo datira još iz 15. stoljeća, o čemu govore brojni dokumenti među kojima je najznačajniji *Poljički statut*, čiji je najstariji prijepis pisan poljičkom varijantom bosančice. Prema Žagaru, puni i razvijeniji život poljičice kao varijante bosančice (hrvatske ćirilice) nastupa u novovjekovlju, od 15. stoljeća. Gotovo četiri stoljeća u Poljicima će se njome pisati svi javni, pa i privatni dokumenti, sve do 19. stoljeća, i nakon što su im Francuzi 1807. ukinuli autonomnost (Žagar 2009: 213).

Kad je riječ o pravopisu zapadnog ćiriličnog brzopisa, pa i poljičke varijante, može se reći da je sociokulturni i povijesni ambijent utjecao na to da ovo pismo razvije svoje posebnosti. U odnosu na staroslavensku ćirilicu, iz bosančice su izbačena sva slova koja nisu mogla biti potkrijepljena glasovnim realizacijama, osim poluglasa koji ostaje njenim dijelom sve do 16. stoljeća. U nekim dokumentima su se nešto duže koristili zasebni znakovi za dvoglasе ю /ju/ i џ /št-šč/. Mijenja se i funkcija slova jat (ѣ) gdje ono, umjesto nekadašnjeg diftonga i sekvence /ja/, dobija gotovo isključivo vrijednost /j/. Slovo jat se istovremeno koristilo i za obilježavanje palatalizacije suglasnika *l* i *n*, uz slovo đerv, koje je tipična odlika zapadne ćirilice. Inače, zapadnu ćirilicu karakterizira i posebna brojčana vrijednost.

Neki znakovi starocrkvenoslavenske azbuke, iako nemaju odgovarajućeg glasa u hrvatskom jeziku (zelo i deseterični i), zadržani su zbog brojčane vrijednosti. I neka grčka slova (ω, ζ, ψ, θ) zadržani su također zbog brojčane vrijednosti. No brojni sistem bosančice ne podudara se sasvim sa brojnim sistemom starocrkvenoslavenske azbuke. Bosančica se u nekim brojevima podudara s brojnim sistemom glagoljice (brojevi 800 i 1000), a negdje ide svojim putem (brojevi 9, 60, 500, 700 i 900). (Zelić-Bučan 1961: 8)

Na osnovu različitih regionalnih pravopisnih rješenja u literaturi se govori o nekoliko varijanata zapadne ćirilice: bosanska, poljička i dubrovačka. Poljička ćirilica ili poljičica rezultat je posebnog razvoja koji je rezultat historijskih i kulturnih odlika Poljičke općine:

U Poljicima se od samog doseljavanja, zahvaljujući geografskom položaju i održavanoj političkoj autonomiji prožimaju civilizacijski utjecaji iz unutrašnjosti (iz Bosne) s onima koji dolaze s obale: poljičica je, kao i hrvatska ćirilica u cjelini (u slovopisu, grafiji i ortografiji) obilježena s jedne strane utjecajem glagoljice, a s druge utjecajem talijanskih grafijskih uzusa. Za razliku od glagoljice koja se funkcionalno vezala uz svečaniji, liturgijski stil, poljičicom se pišu administrativni i privatni spisi sve do ustoličavanja francuske uprave i ukidanja poljičke autonomije (1807.). (Čupković 2016: 10)

Na poljičku ćirilicu u značajnoj mjeri je utjecala i latinica. To potvrđuju i dokumenti iz Poljanićeve zbirke u kojima postoje dijelovi isprava pisani latinicom, ali je to vidljivo i u miješanju slova (Kardaš 2022: 10–11). Prema B. Zelić-Bučan, latinica se počela uvlačiti u Poljica već polovinom 18. stoljeća. Zlatović navodi iz tog vremena dva rukopisa dvaju poljičkih popova, Milićevića i Svemića, koji su pisali latinicom i koji se ispričavaju zbog neljepog pisanja, jer prvi put pišu tim slovima (Zelić-Bučan 1961: 15).

I. 4. Čakavsko i štokavsko narječje

Na hrvatskom jezičkom prostoru, pored kajkavskog, rasprostiru se čakavsko i štokavsko narječje, a upravo do njihovog preplitanja dolazi na području Poljica.

Čakavsko narječje svoj je naziv dobilo na osnovu odnosno-upitne zamjenice *ča*, koja se izvodi iz *čb*, pri čemu se slabi poluglas vokalizira i prelazi u vokal /a/. Prema riječima J. Lisca, čakavština je u srednjem vijeku zauzimala mnogo veće područje nego u novije doba. Iako nije lako precizirati raspored hrvatskih narječja potkraj srednjeg vijeka, prije velikih seoba, i to iz raznih razloga, tada je bilo mnogo idioma prelaznog tipa, posebno tamo gdje su susjedovali čakavci i zapadni štokavci (Lisac 2009: 16). Na mnogim područjima gdje je dominiralo čakavsko narječje sve do migracijskog doba potiskivano je doseljavanjem štokavaca, a upravo poljički prostor ilustrira dominaciju štokavštine nad starijom čakavštinom.

Kad govorimo o jezičkim osobinama čakavskog narječja, “[g]lavni je kriterij u klasifikaciji čakavskoga narječja kontinuant praslavenskoga jata, uz to suglasnički kriterij (ščakavizam, štakavizam) i prozodija. Doduše, prozodija se ne podudara s ostalim kriterijima, pa iako je svakako važna, kao što je i inače u dijalektologiji najvažnija, nije najprikladnija kao klasifikacijski kriterij” (Lisac 2009: 30). Tako Lisac navodi *buzetski, jugozapadni istarski, južnočakavski, sjevernočakavski, srednjočakavski* i *lastovski dijalekt* ističući da se čakavština dijeli na *sjeverozapadnu, središnju* i *jugoistočnu*.

Najvažnije jezičke crte čakavskog narječja su:

- zamjenica *ča* (na nekim područjima javljaju se i oblici *ca, ce, kaj* itd.);
- očuvanje starog glasa *t’*;
- prijelaz glasa *d’* u *j*;
- nazalno *ɛ* je postalo *e*, a negdje prelazi i u *a*;
- glas *jat* se reflektira u *i, e* ili *je*;
- javljaju se i promjene *m* u *n* na kraju riječi;
- prijelaz *lj* u *j*;
- promjena *ž* u *r* (npr. *moreš* umjesto *možeš*) i dr.

Naziv *štokavsko narječje* potječe od odnosno-upitne zamjenice *što*. Njen nastanak se veže za arhaičnu zamjenicu *čb* na koju, za razliku od čakavskog oblika, dolazi kontinuenta *-to* pa je dobijen oblik *čbto*. Nakon gubljenja slabog poluglasa ostao je lik *čto*, koji prelazi u *što*.

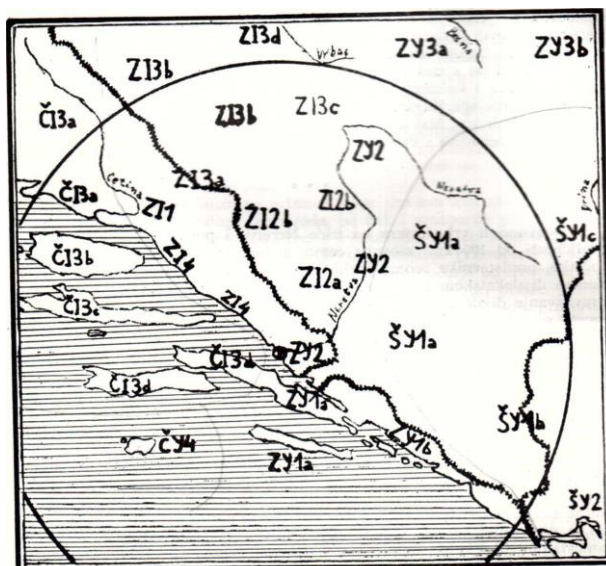
Štokavsko narječje u dijalektološkoj literaturi dijeli se na zapadnu i istočnu štokavštinu. J. Lisac navodi da je zapadna štokavština tokom 16. i 17. stoljeća graničila sa kajkavskim i čakavskim narječjem, kao i sa istočnom štokavštinom koja se prostirala sve do torlačkog narječja.

“U nalaženju kriterija za klasifikaciju štokavskoga narječja koji bi bili dovoljno važni, a ujedno bi omogućavali odvajanje jednih dijalekata od drugih, iskristalizirao se stav o tri takva kriterija: stupanj razvoja akcentuacije (dakle, je li akcentuacija novoštokavska ili nije); refleksi jata (ikavski, ijekavski, ekavski, uz još pokoju pojedinost); šćakavizam ili štakavizam (šć, žž ili št, žd u nekim riječima)” (Lisac 2003: 29). Na osnovu refleksa jata kreiraju se tri (i)jekavska dijalekta, dva ekavska i jedan ikavski, a to su: *istočnohercegovački* ili *(i)jekavski novoštokavski*, *istočnobosanski* ili *nenovoštokavski (i)jekavski šćakavski*, *zetsko-južnosandžački* ili *nenovoštokavski (i)jekavski*, *šumadijsko-vojvođanski* ili *novoštokavski ekavski*, *kosovsko-resavski* ili *nenovoštokavski ekavski* te *zapadni dijalekt* ili *novoštokavski ikavski*. Pored njih tu je i *slavonski* ili *nenovoštokavski arhaični šćakavski dijalekt* koji je karakterističan po različitim refleksima jata. “Hrvati su kao govornici četiriju štokavskih dijalekata (slavonski, zapadni, istočnohercegovačko-krajiški, istočnobosanski) zastupljeni manje ili više dobro, a ostalim štokavskim dijalektima govore u relativno malom broju” (Lisac 2003: 29).

Najvažnije crte štokavskog narječja su:

- zamjenica *što*;
- prijelaz *o* u *u*;
- promjena slogotvornog *l* u *u*;
- prijelaz poluglasa u samoglasnik *a*;
- promjena *-l* u *o* na kraju sloga, a u nekim dijalektima se ono mijenja u *a*;
- gubljenje glasa *h* i dr.

Kad je riječ o Poljicima, ovaj prostor danas pripada novoštokavskom ikavskom dijalektu, kako ga smješta Lisac (1998: 198), s tim da se u dijalektološkoj literaturi ističe starija čakavska podloga ovih govora, naročito zbog bliskosti susjednih južnočakavskih govora. U svom radu o predmigracionom mozaiku govora srednjojužnoslavenskog dijasistema Brozović poljički govor svrstava u okvire južnog čakavskog dijalekta, tj. ikavskog čakavskog (Brozović 1970: 387). Na Brozovićevoj karti predmigracionih dijalekata poljički govor je označen oznakom Č13a.

Slika 1. *Predmigracioni dijalekti u širem gravitacionom krugu oko rijeke Neretve*
(Brozović 1970: 368)

Preplitanje čakavskih i štokavskih izoglosa potpomogao je migracijski period, koji je, kao i u drugim područjima, donio promjene i u Poljicima, gdje je, sudeći po sačuvanim dokumentima, nad čakavskim brzo prevladalo štokavsko narječje. Međutim, uprkos jakom utjecaju štokavštine, u nekim govornim područjima ovog kraja i danas se mogu uočiti ostaci čakavskog narječja. Iako je riječ o manje-više jedinstvenom prostoru, bliskost čakavskih govora, naročito na jugu, u primorskim Poljicima, još je početkom 20. stoljeća bila uočljiva kroz upotrebu zamjenice *ča*, o čemu je pisao F. Ivanišević ističući da je u Donjim Poljicima *ča*, u Srednjim Poljicima *šta* (samo mali kraj *ča*), dok je u Gornjim Poljicima izmiješano *šta* i *što*, ali je na većem dijelu *što* (Ivanišević 1903: 247). Isto navodi i Marijana Tomelić Ćurlin u svom radu:

Dok se u Donjim Poljicima još i danas čuje staro čakavsko ča kao upitno-odnosna zamjenica, u Srednjim Poljicima danas ga možemo zapaziti još u govoru sela Sitno Donje, koje se nalazi na zapadnoj poljičkoj granici prema Splitu, i to u jednom dijelu sela koje je smješteno prema unutrašnjosti. Čuje se još u jednom zabitom komšiluku sela Srinjin (Aničići) i u mjestu Naklice. U Gornjim Poljicima nećemo nigdje čuti stare čakavske upitno-odnosne zamjenice ča, već samo dvojaki oblik upitne zamjenice što i šta. (Tomelić Ćurlin 2012: 200)

I. 5. Korpus i ciljevi istraživanja

Korpus u ovom istraživanju je nedavno objavljena publikacija *Poljičke isprave I – iz Zbirke Aleksandra Poljanića* (2021) u kojoj se donosi prvih stotinu isprava iz ove zbirke. Isprave je transliterirao i transkribirao M. Kardaš i predstavljaju prvorazredni jezički materijal za istraživanja u oblasti historijske dijalektologije. Razlog tome sadržan je u već navođenim specifičnostima poljičkog područja, koje se u literaturi tretira kao prostor preplitanja zapadnoštokavskog narječja sa čakavskim, uz dominaciju štokavske jezičke strukture. U skladu s tim, polazi se od hipoteze da ovi dokumenti odražavaju svjedočanstvo konvergencije ovih narječja budući da se na ovom prostoru ona sudaraju. U nastavku rada ovi su pravni dokumenti analizirani na fonološkom i morfološkom nivou, pri čemu su u pojedinim slučajevima komentirane i grafijske odlike poljičke ćirilice koje reflektiraju dijalekatske pojave ovog prostora.

II. FONOLOŠKI NIVO

II. 1. Refleksi jata

U pogledu refleksa jata, i zapadni štokavski i južni čakavski dijalekt karakterizira ikavska zamjena jata. Naime, prema Beliću, ikavizam ($\text{ĵ} > i$) se javlja krajem 13. stoljeća u istočnim čakavskim i zapadnim štokavskim govorima, s tim da je sporno pitanje da li je u tim pograničnim govorima ikavizam razvijen samostalno ili je bilo utjecaja jednih govora na druge (Belić 1999: 87). U ispravama koje su predmet naše analize preovladava ikavski refleks jata, koji je gotovo dosljedan u svim kategorijama riječi. Kao ilustraciju navodimo neke od najfrekventnijih korijena iz ovih dokumenata:

- lět-* [ва нме божѣ амен **лнт** гѣа ѱз текѣ мнсеца] (Ms 959); [лнт нсѣкрстовнѣ] (Ms 960); [ѱ нме нсѣса **лнт** ѣнеговн ѱ х ц н] (Ms 1007);
- měsec-* [лнт гѣа ѱз текѣ **мнсеца** вебрара на днн кѣ] (Ms 959); [тнсѣа н петсат´н двадесет н дрѣго **мнсеца** маѣа] (Ms 960); [на ѱ[]г **мнсеца** просннца на ѣ] (Ms 987);
- čēn-* [бнше **цнна** толорн десет], [н ѣѣра намнрн свѣ **цннѣ** на пѣно] (Ms 959); [не бн **цннена** та земла] (Ms 960); [мн гергатовнѣн· прн[]· подпѣно· **цннѣ** реуенѣ] (Ms 963); [оба два **цннца** н **цнннше** реуенѣ землѣ] (Ms 977); [поведоше **цннце** добре ѣлѣдн обе стране мар[] гарѣрева н ѣѣрѣа рад[]нова н **процнннше** [] гроша н оно ѣ медвнѣн страннѣ што е све ѣ ѣднѣ под реуенѣ **цннѣ**] (Ms 987);
- svědok-* [прнд **свндоцн** ннже пнсаннмн] (Ms 959); [фране каднѣнѣ цннац н **свндок** како ѣе згора] (Ms 1004); [ово нека е ѣ пзнаѣе сваке племеннѣ правде алнтн **свндоубе**] (Ms 1040);
- věk-* [**внкѣ** **вннннѣ** закономѣ волн ѣжнватн продатн дародатн за дѣшѣ] (Ms 960); [да ѣжнвѣа на по **за ѣ внке** кате н лѣка нс клнса] (Ms 964);
- č(l)ověk-* [н да сѣ држанн нстѣпнтн н ѱдговорнтн свонѣ трѣдом н траѣенѣем протн свакомѣ **ѣловнкѣ**] (Ms 960); [[]ека е· ѣ знанне· свакомѣ **ѣовнкѣ**· н господннѣ []] (Ms 963); [н нека бѣде процннѣѣна о два добра **ѣовнка**] (Ms 1008);
- zapověd-* [н од моѣе **заповнѣдн** дошао мн н казано мн ѣе ѣ клншкомѣ каднѣкѣ] (Ms 964); [н толнко вам се **заповнѣда** да нмате поднлнтн све како ѣнм каже пнсмо] (Ms 1044);
- měst-* [по сѣдѣ внднв ветме н марнвет цо се пнше ово **мнсто** н вашѣнна лѣунна н катнна] (Ms 964); [мн смо настоѣалн ѣнннтн напѣунтн жрновннцѣ н **намнстнтн** многе кѣѣ од влаов] (Ms 1000);
- trěb-* [бѣдѣѣн **потрнѣа** од пннез нстоѣ марн] (Ms 1014); [ово нека е ѣ пзнаѣе сваке племеннѣ правде алнтн свндоубе дн бѣде **потрнѣа** од ове карте] (Ms 1040);
- vrěm-* [а бѣдѣѣн капеланом ѣ трнѣѣсн ѣ то **врнме**] (Ms 994); [н бѣдѣѣн капеланом ѣ ово **врнме**] (Ms 999);
- věr(n)-* [н поутоване опѣнне полнѣке канѣелнр молен пнсѣх **врнно**] (Ms 960); [н ѣа ѣе нспнса рн· по рнѣ све како наѣо ѣ староѣ ѣ **врнѣ**] (Ms 962); [н на то бнше

свндоцн добрн ѓлѣдн н **внрoвaнн**] (Ms 980); [ѣа дом лѣка сладoѣвнѣ пнса право н **внрo** слѣшаѣлѣн од згора нменoвaнн] (Ms 994); [ѣа дом гаргѣр лѣкаѣвнѣ пнса право н **внрo** како слнша] (Ms 999);

děl- [даѣ стрнцѣ бртѣлѣ н тадн толорнѣ з ѣто ѣе ннѣова **днла**], [када се **раздaннѣ** з братѣѣдом франом] (Ms 985); [н послн тога не мозн ова земла бнтн **днлена**] (Ms 1008); [ако лн не ѣкажете шалѣ се опеѣенн лѣдн **поднлнтн** реѣенѣ земалѣ] (Ms 1041).

Ikavizam je također prisutan u prefiksu *pri-* < *prě-* u tvorbi te prijedlozima i prilozima: *prid* < *prěd*, *posli* < *poslě*, *gdi* < *gdě*:

prě- [бнла ѣе прннесена стара карта ѣ моѣл канѣларнѣл да ѣе **прнпншем**] (Ms 962); [по номѣ спaннскомѣ марнветѣ ннма се **прнсѣдн**] (Ms 964); [прн коѣл прнде **прнпоштовaнн** образ] (Ms 975); [бѣдн ѣ познaѣне **прнведромѣ** прннц[]пѣ мнeѣаѣкомѣ н свакомѣ **прнсвнтломѣ** ретѣрѣ ѣнеговѣ] (Ms 1003); [:овo нека e ѣ знaне свакомѣ **прнсвнтломѣ** н правомѣ сѣдѣ] (Ms 1011); [**прнбрoѣн** нсте пннезе] (Ms 1024); [бнвшн **прнннлн** ѣѣра вндаковнѣ н марко роднѣ пнсмo] (Ms 1026); [н **прнвнднсмo** ѣ ветарнѣл ѣе лн реѣенн грабoвaц] (Ms 1029); [**прндaнeмo** твoнoѣ врнднoстн oбслѣжеѣе нсте oсѣдe] (Ms 1043);

prěd(a) [**прндa** свндоцн ннже пнсaннмн] (Ms 959); [н тотѣ нзaнде **прндa** полнцa ѣ нсѣкрстѣ поѣтовaнн гѣ дом шнмѣн пeдaнoвнѣ] (Ms 960); [бн прннесена ова карта , алн вентарн **прндa** ме нвaнншa нoвaкoвнѣa] (Ms 962);

poslě [н **пoслн** тога нстнѣ ѣѣрншa мaтнѣвнѣ доѣе нa своѣе oѣннствo:] (Ms 1015); [кaкo се вндн–ѣ стoмѣ· пнсмѣ· **пoслн**· нскѣпнше· сннoвн·] (Ms 1030); [**пoслн** сѣдa дoспнвeнoгa нa кѣ· мaрѣa ѣωmē] (Ms 1045);

gdě [**гдн** се ѣѣннн реѣенo пнсмo н пoгoдбa згopa пнсaнн] (Ms 981); [дa дoѣeмo нa=нстo мнстo **гдн** сѣ нсѣѣене гpaннцe] (Ms 1046); [**гдн** бѣдe нзнeсeнa oвa кaртa] (Ms 1052).

Iako je glavno vokalno obilježje novoštokavskog ikavskog dijalekta njegov ikavski refleks, on je, međutim, nedosljedan, pa se u ovim govorima javlja i покоји ekavizam (*železo, cesta* ili *testa, zenica, koren, starešina, brezovina, ozledit, zanovetat, obe*) ili (i)jekavizam (*tijesto, sijeno, vijenac, neki, čeo* “htio”) (Lisac 2003: 51). Nažalost, u poljičkim se ispravama zbog prirode dokumenata mnoge od navedenih leksema uopće ne javljaju, pa je i provjera nemoguća, s tim da se “pravi” ekavizam javlja u dataciji isprave Ms 1020 [на ѣωѣд **мeсeцa** маѣa нa ѣѣ], karakterističnoj i po prisustvu čakavske zamjenica *ča*. Drugi primjeri zamjene *ě* > *e* dolaze u oblicima ž. r. broja oba – *obe*, koji je veoma frekventan, te prilozima *ovde* i *onde* (Kardaš 2021: 15), koji se različito tumače u literaturi: ili kao ekavski refleks *ovde, onde* < *ovdě, ondě*, ili kao spojevi *ov-* i *on-* i partikle *de*. Za ž. r. broja oba – *obi* triput je došao ikavski lik *obi*, dok za priloge *ovde* i *onde* nema ikavskih primjera:

obe Ms 959, Ms 967, Ms 969, Ms 976, Ms 977, Ms 978, Ms 979, Ms 980, Ms 981, Ms 986, Ms 987, Ms 988, Ms 990, Ms 991, Ms 993, Ms 998, Ms 999, Ms 1001,

Ms 1002, Ms 1004, Ms 1009, Ms 1011, Ms 1013, Ms 1014, Ms 1015, Ms 1017, Ms 1019, Ms 1031, Ms 1032, Ms 1042, Ms 1045, Ms 1046b, Ms 1051, Ms 1052;

ОБН Ms 984, Ms 990, Ms 992;

ОВАЕ Ms 970, Ms 985, Ms 989, Ms 1029;

ОНАЕ Ms 998, Ms 1000.

U analiziranim dokumentima javlja se i poneki (i)jekavizam. U ispravi Ms 965 stoji da je “kopija iz turskog pisma” (Kardaš 2021: 15), pa je moguće da je ijekavizam iz jezika adresanta s obzirom na to da je riječ o prijepisu. To su ovi primjeri iz korpusa:

[молен ѿ **обне** стран] (Ms 963); [У ннове рѹке Упаде заѹвнке како **прнѹе** тако н **послнѹе**] (Ms 965); [н молнше ѹетрн сѹца коѹе наѹше меѹ собом **дѹе** сѹ правнѹнн] (Ms 1016); [тоте **доспнѹе** ковнн жарновѹкн] (Ms 1049);

II. 2. Refleksi poluglasa

U jednoj od najstarijih isprava iz ove zbirke (Ms 961) prisutni su poluglasi na kraju riječi. S obzirom na to da je isprava nastala sredinom 16. stoljeća, tačnije 1547. godine, nema sumnje u to da finalni poluglas nema nikakvu fonološku vrijednost nego da je riječ o grafijskom maniru koji svjedoči o očuvanju tradicije:

[аменѹ лнтѹ од пороенѹа нсѹкрстова ѿ: ѹ н ѿ текѹѹе мнсеца октембра на данѹ †], [знано бѹдн свнмѹ н свакомѹ прнд кнѹѹ лнце ово прндѹ], [ѹданѹ лапатѹ свое бащнне властнтѹ], [н да нванѹ матню лнбарѹ к н петѹ], [н ѹа дом нванѹ лнгѹтнѹѹ капеланѹ снтанскн а канѹелнрѹ полнѹкн моленѹ од странѹ пнсаѹѹ право врнно] (Ms 961).

Jaki poluglas vokalizira se u /a/, pa se za poljičke isprave može reći da pokazuju tipičnu štokavsku vokalizaciju:

[мнсеца октембра на **данѹ †**] (Ms 961); [надаѹѹѹн се смрн свакн **данѹ** коѹоѹ **подложан ѹесам**] (Ms 985); [ово нека се зна н нека ѹе н нека се може **вазда** прнннтн] (Ms 991); [веѹ да ѹе ѹе кѹпнѹа лѹцнн **отац** ѹ нновнѹовн **отац**] (Ms 994); [погоднше се **осам** гоѹа по :н **лнбар**] (Ms 999); [да реѹе право коѹн **старац** нма годншѹ **осамдесет**] (Ms 1026); [подноснм моѹом дѹщом да **ннсам ннкад** ѹѹѹа] (Ms 1047); [а бѹдѹѹн ѹ пасано врнме све **ѹедан** ковнн] (Ms 1054).

Primjeri tzv. čakavske jake vokalnosti *čь > ča* javljaju se u sljedećim ispravama i rezultat su prožimanja narječnih izoglosa:

(Ms 967), (Ms 976), (Ms 991), (Ms 993), (Ms 997), (Ms 999), (Ms 1019), (Ms 1020), (Ms 1026), (Ms 1029), (Ms 1037), (Ms 1042), (Ms 1048).⁵

Štokavski karakter isprava pokazuje i refleks grupe *vb* > /u/, bilo da je riječ o prijedlogu, bilo da je riječ o prefiksu:

[У полци **У** селѣ доном дѣбровн] (Ms 959); [ово нека се зна што сам ђа вѣдак **У**зео пннез] (Ms 987); [н пава продаце кѣѣ н врта н свѣ бацѣннѣ **У** стрм зама **У** внке] (Ms 988); [н помога **У**зетн нѣѣак] (Ms 1003); [толнко н **У**нѣк варане реуе да ђе кѣтенат] (Ms 1042).

S druge strane, primjeri čakavskog prijelaza *vb* > *va* javljaju se samo nekoliko puta. Ova se pojava javlja uglavnom u najstarijim dokumentima, i to u okviru invocacije, izuzev isprave Ms 961 gdje su se našli i primjeri unutar teksta (Kardaš 2021: 15):

[**ва** нме божѣ амен] (Ms 959); [**ва** нме боже амен] (Ms 960); [**ва** нме божѣ амен] (2x), [него од своје добре воле н **ва** лѣбавѣ правѣ], [**ва** лнбарѣ двадесетѣ н в] (Ms 961).

II. 3. Refleksi nazala

Nazali *o* i *e* redovno se reflektiraju u vokale /u/ i /e/:

[н ѣѣ тоѣ землн бнше цнна толорн **десет**] (Ms 959); [ако нм **вѣде** ка **У** том **У**тнска], [нлн за **пѣт** обреднтн како рну своюѣ] (Ms 960); [коѣѣ бнше нзгѣбнѣа **кнез** ѣѣретннн] (Ms 969); [а днже **рѣке** од свега свога оуннства] (Ms 988); [на **уѣѣд** **месеца** маѣа на **ѣг**] (Ms 1020); [н []нсн на **нме** канунлнра] (Ms 1046); [пнсн **мнсеца** маруа на **кн** .**уѣѣѣ**] (Ms 1052).

Prednji nazal *e* reflektira se u /a/ iza /j/ u oblicima glagola *пнѣатн* < *пннѣтн*, dok se u drugim slučajevima iza palatala /j/ i /č/ reflektira kao /e/:

[ѣа стнпан: шнм мѣннтнѣ **пнѣаѣ** свѣ реуенѣ цннѣ] (Ms 975); [а коваѣ о пннезнѣ коѣе **пнѣа** од матнѣа лнбар **рѣке**] (Ms 990);

[рѣке днгоше н кар свонм **ѣезнком** ѣунннше] (Ms 991); [ово вѣдн **У** знаѣне свакомѣ сѣдѣ **ѣестнтога** цара] (Ms 962); [а за емннн **ѣестнтога** племеннтога **гнн** нѣаге **ѣѣсѣпагнѣа**] (Ms 978).

II. 4. Refleksi *r* i *l*

Slogotvorno *r* se u poljičkim ispravama javlja neobilježeno, samostalno, ali imamo dosta primjera gdje je uz njega došao popratni vokal: *a*, *e*, *i* ili *u*.⁶ O izgovoru ovakvog *r* u literaturi

⁵ Primjeri ove zamjenice u kontekstima navedeni su u poglavlju o zamjenicama.

⁶ Različite kombinacije *r* i drugog grafema na mjestu slogotvornog *r* prisutne su i u bosanskim krajišničkim pismima. Vidi o tome Nakaš 2010: 210.

se iznose različiti sudovi. Dok jedni smatraju da je riječ o grafijskoj karakteristici, drugi smatraju da popratni vokali govore o specifičnom izgovoru ovakvog *r*.⁷ Najprije ćemo navesti primjere u kojima je ono neobilježeno:

r [н ове ттрн толоре с **врх** трогнрнца], [молнм̄ ва̄с̄ како господѸ да бнсте ме **ѸтврѸднлн** лнсто̄м̄ н законом̄ вашн̄м̄], [да є онн нмаю н да сѸ **држанн** нстѸпнтн] (Ms 960); [н на то сѸ свндоцн нвань коваунь н **грѸрь** деснъ], [да є волань онь н остатакъ неговь **држатн** Ѹжнватн Ѹ бахъ] (Ms 961); [а вако сѸ мн пнсалн **првлє** овога мно н **грѸрев** снн цто ће **држао** Ѹ рѸцн неговѸ башъннѸ] (Ms 964); [а пнсцѸ бест на волѸ нлн мѸ баспре **врѸн** нлн **не врѸн**] (Ms 968); [за девет гроша дебелн **врбан** бєднѸ землѸ] (Ms 971); [како се **здржн** Ѹ старомѸ] (Ms 978); [да н прода Ѹ **стрмннѸ**] (Ms 980); [н нако се **проврѸн** не могѸ] (Ms 984); [продатн своѸѸ кѸѸ н **врта** под кѸѸом], [прнѸде стнпан матнѸ н **потврѸдн** своѸнм̄ братом̄ павлом̄] (Ms 988); [ѸзеѸ Ѹ лѸке по батѸ кѸс **вртла**] (Ms 985); [за **доврштн** днло толнке корнстн подложннкком̄] (Ms 1000); [нстн бѸра жѸлевнѸ вазда **свршено** ста на послѸѸѸ н слѸжбн] (Ms 1003); [тако Ѹнннше меѸ нмн да ће кѸѸє нванѸ **Ѹетвртн** днѸо] (Ms 1010); [**прва** земѸа под поннквом̄] (Ms 1014); [**прва** ће на **гр҃а҃а** под поѸатѸ н гѸвно **повр** земѸле ѸаковѸлнѸ] (Ms 1017).

Najbrojniji primjeri razbijanja slogotvornog *r* su u kombinaciji sa *a*, što se objašnjava utjecajem latinice na poljičku ćirilicu. U dokumentima gdje dolazi do razbijanja suglasničkih skupina pojava popratnih vokala uz *r* je objašnjiva takvim manirom. Popratni vokali *e*, *i* i *u* uz *r* neuporedivo su manje frekventni od primjera *ar*:

ar [да сѸ волнн **држатн** н Ѹжнвнтн] (Ms 959); [а **парвн** ждрнѸ Ѹ лѸкшннѸ **бардѸ**], [н **потвардн** га с нашнм̄ законом̄] (Ms 962); [пнсмо од **варбѸна**] (Ms 971); [како ће Ѹзео н **парнмно** н сако ће адеп бнѸѸо], [н како є **парнда** Ѹасапаре ова тапнѸ н ова тескера] (Ms 973); [ова Ѹетрн **пар-одаше** ове двн ннѸе] (Ms 974); [дн се наѸе земѸле горе воде Ѹ **стармннѸ** н внке], [Ѹа жакан **гарѸр** лѸкаѸевнѸ] (Ms 976); [ово се пнше Ѹ царевѸѸ **даржавн**] (Ms 982); [Ѹ ономѸ селѸ ката **Ѹмарла**] (Ms 983); [Ѹ нме **нсѸкарстов**] (Ms 989); [а за ннѸово добро **даржанє** да сѸ господарн продатн дароватн н за дѸшѸ оставнтн како н своѸе **даржанє**], [нсцнннше све цо се наѸодн Ѹ ѸасномѸ толорнѸ **Ѹетардєст** н пет] (Ms 993); [а то меѸ добрнмн бѸѸдмн франом̄ мнѸановнѸем̄ н нваном̄ божнѸем̄ н **жарновннцє**], [н долац под **Ѹатарном** по цннѸ толорнѸ Ѹ] (Ms 995); [заѸа ће нван мене **смартн** доѸраннѸо] (Ms 997); [н нншто **вартла** под кѸѸом̄] (Ms 999); [Ѹ бнме **нсѸкарста**] (Ms 1002); [крпак н добра **сарца** сѸпроѸ невнрномѸ тѸруннѸ:] (Ms 1003); [н потврѸѸем̄ да тн є **твардо** н продано Ѹ стрмннѸ Ѹ внке] (Ms 1011); [н Ѹош мн ктнѸѸн Ѹзетн н овѸ дрѸѸ половнцѸ моѸѸ о **погарѸѸѸѸн** ме] (Ms 1015); [н **даржава** земла **царковна**] (Ms 1028); [мн даннєл долфнн **Ѹетвартн** по прнведрон репѸблн млетацкон̄] (Ms 1043); [н толнко **потварѸѸємо парвѸ** сѸдбннѸ] (Ms 1045); [н прнрказашє загор нменованн да **Ѹздаржн** ннѸовѸ землѸ] (Ms 1048); [како се Ѹ немѸ **Ѹздаржн** ѸѸлз шєтбра на кв] (Ms 1050); [ово нека ће Ѹ зананє саваком̄ н̄ **парвнѸн**] (Ms 1053);

er [мнсеца децємбра **перв**], [кнез **герѸр** да нѸє договор], [н тако мн **гергатовнѸн** прн] [] подпѸно цннѸ реѸєнѸ], [за нас н након нас Ѹ **стерм** замаѸ] (Ms 963);

⁷ Kod čakavaca se vokalno *r* ostvaruje kao *r*, *ar*, *or* i *er*. O tome kako se ova pojava tretira u literaturi vidi detaljnije kod Mogaša (1977: 30–34).

- ir* [да Ѹ врнме од **тнргацинне** меѸ рѸкѸ **тнргати** брез лиценце], [коѸн **внрзе** рѸкѸ саднтн земѸле] (Ms 1021); [коѸѸ Ѹе **потвнрднѸо** господнн генерал] (Ms 1044);
- ur* [земла поставлена под кѸѸѸ кнеза нвана мнѸановнѸа **свѸрѸѸ** земле лн· шесдесет] (Ms 1002).

Slogotvorno *l* se reflektiralo u glas /u/ bez izuzetka:

[н ѸѸра намнрн свѸ цннѸ на **пѸно** н бнше обе стране кѸнтенте] (Ms 959); [Ѹа шнмѸн не могѸѸн нн нмаѸѸѸн Ѹнме **дѸге** платнтн] (Ms 976); [што бнше **дѸжан** мнѸовнѸо браѸеновнѸа] (Ms 986); [нсмнрн фране свѸ цннѸ реѸеномѸ нванѸ **подпѸно**] (Ms 995 [н Ѹосталн **пѸк** а то Ѹе поради араѸа прннцнпова] (Ms 1016).

II. 5. Finalno *l*

U analiziranim dokumentima na mjestu nekadašnjeg finalnog *l* u gl. prid. rad. nalazimo nastavke *-a* i *-o*, dok se primjeri Ѹuvanja krajnjeg *l* u ovoj kategoriji uopće ne bilježe. Međutim, ispred vokala *-a* ili *-o* nastalih od *-l* najčešće je umetnut intervokalni sonant *j* koji se bilježi jatom. O kolebanju u izboru nastavaka можда govori dokument Ms 970, gdje je pisar zabilježio isti glagolski oblik dvaput, ali s različitim nastavcima [н **ѸнннѸо** Ѹе н **ѸнннѸа** Ѹе нскаѸ]. Tome u prilog idu i dokumenti unutar kojih se javljaju oba nastavka, kao npr. Ms 1010 [н Ѹ к[]морннѸ Ѹто **насаднѸо** кнез даѸе немѸ Ѹто Ѹе **замнннѸа**]. Zapravo su u cjelokupnom korpusu prisutni i jedan i други nastavak, ali dominaciju ipak ima adrijatizam *-(j)a*, što je sasvim očekivano:

[н Ѹако бн се ко томѸ **протнвнѸа** да мандалнна остѸпннк н одговорннк] (Ms 959); [нскопѸа Ѹа дм ѸѸра жѸлевнѸа] (Ms 965); [кроз мазѸѸ коѸѸ бнше **нзѸѸвнѸа** кнез ѸѸретннн], [ако лн не бнѸ **вратнѸа** пннезе до годншѸа] (Ms 969); [како Ѹе **парнннѸа** н да се ннма ннко нпаѸатн] (Ms 973); [бѸдѸѸн веле се **задѸѸна** · Ѹа шнмѸн не могѸѸн нн нмаѸѸѸн Ѹнме дѸге платнтн] (Ms 976); [толно што бнше стнпан лѸнѸа **посаднѸа бнѸа**] (Ms 1013); [нлн Ѹе лн **ѸѸа** коѸн обанг] (Ms 1020); [што мѸ бнше **залоѸнѸа** нстн згор нменованн стнпан] (Ms 1024); [коѸѸ Ѹе **кѸпнѸа** негов старнѸн] (Ms 1027); [ннсѸ бнлн прнннлн реѸенн вндаковнѸн нн да га Ѹе **внднѸа**] (Ms 1035); [а не длнмо с мнановнѸем да ако да е ко **кѸпна** нека нзаѸе с пнсмом] (Ms 1047); [да Ѹе Ѹе **нзванднѸа** н статѸта] (Ms 1049);

[онн коѸн Ѹе **бнѸо** снлом **Ѹзео** нж ннове рѸке наѸе га сѸд крнва н повратн сѸд катн н лѸцн заѸвнк како нм Ѹа **прнѸднѸо**] (Ms 964); [н сако Ѹе адеп **бнѸѸо**] (Ms 973); [н садн ов стн петар што Ѹе **Ѹзено**] (Ms 974); [да сам Ѹа вндак два гроша шнмѸнѸ што е **бнѸо** фраѸа **залоѸно** под кѸѸѸ] (Ms 987); [бѸдѸѸ се нстн мнѸѸла н барте **договорнѸо** своѸнмн женамн маром н аном] (Ms 993); [заѸа Ѹе нван мене смартн **доѸраннѸо**] (Ms 997); [бѸдѸѸн прннцп **задобнѸо** мнѸ Ѹ садашнн рат], [н бѸдѸѸн **ѸнннѸо** Ѹе с овѸ странѸ воде Ѹ нзпѸѸнеѸѸе наредабн нашн са свнм поѸтенем **ѸнннѸо** Ѹе своѸе помле] (Ms 1000); [када Ѹе **ѸзоѸо** снѸн **бнѸо** Ѹе нстн ѸѸра на првомѸ ѸѸрншѸ н дрѸгн Ѹлнза Ѹ град **бнѸо** Ѹе на кнннѸ н поштено се влада када се Ѹе **ѸзеѸо** кннн:], [онада Ѹе одцнка десет главн Ѹеднога **ѸхнтнѸо** жнва н **помога** Ѹзетн нѸѸак] (Ms 1003); [до дѸше моѸе **носнѸо** Ѹе марков н тварде половнѸѸ] Ms 1026).

II. 6. Refleksi jotovanjā

U poljičkim ispravama refleks praslavenskog dentala *d' je /j/ i /ǰ/, s tim da se u pojedinim primjerima, poput imenice *međa* i njenim izvedenicama, redovno javljaju likovi sa /j/. S druge strane, prijedlog *među*, pored *meju*, javlja se i sa /ǰ/:

[а то ће **меѣѣ** маңдалнном љером нвана снна марка мнѣановнѣа а владнка таднѣ гаргато внѣа н **меѣѣ** ѣѣрѣем бешлнѣнѣнн н неговнмн — снновн], [а то сѣ змлн **меѣашн** од сѣнца нстока — земла гаргатовнѣа] (Ms 959); [ва нме божѣ амен лнт од **пороѣена**] (Ms 961); [ово пнсмо нлнтн погодѣа коѣа се ѣннн **меѣѣ** добрнмн лѣдмн а то ће **меѣѣ** браѣом пернунѣамн], [н ово сѣ **меѣашнннн** од полѣдне нспод пѣта· коваунѣа земла н гаѣ ѣз бардо од нстока **меѣашннк** раунннк] (Ms 969); [а то ће пнсмо **меѣѣ** добрнмн ѣлѣдмн], [коѣа ће **меѣѣ** браѣунѣн н коваунѣн] (Ms 979); [н по столнѣе н ѣ оградн по **меѣе**] (Ms 989); [док не стнгне матнѣа с пннезн н да не наносн **тѣѣ** ѣаспре] (Ms 990); [а то ће **меѣ**] добрнмн лѣдмн], [ѣто ће **меѣѣ** меѣашн – браѣунѣнн н коваунѣн н ѣзеше **меѣѣ** се добре ѣлѣдн] (Ms 992); [а то ће пнсмо **меѣѣ** франом снном покоѣнога грѣра мнѣановнѣа] (Ms 1005); [оствлам колнко земѣлѣ **такоеѣер** нспашѣ] (Ms 1015); [а то на мншннѣ н на вар мншнна **меѣнѣе**] (Ms 1032); [а то да развнѣе **меѣѣ** ннѣове ковнне н граннѣе — коѣе сѣ **меѣѣ** ннмн] (Ms 1046b); [по ѣемѣ ѣлнза ѣ **тѣѣѣ** пелемеѣ] шеѣннѣ] (Ms 1048); [н тако ѣговорнше **меѣ** собом докле внд н снновн неговн не бѣдѣ нматн своѣе властнте ѣаспре ·да **тѣѣн** не враѣаѣѣ до ѣетрн годнѣа] (Ms 1052); [н [] могоше се **меѣѣ** се погоднтн] (Ms 1055).

Međutim, /ǰ/ se kao refleks češće javlja u raznim drugim kategorijama riječi:

[нван новаковнѣа кнез **потврѣѣѣем** како ће згора] (Ms 988); [дрѣгн кѣс земле на драѣевннн **посаѣенн** докле ће внноград] (Ms 997); [слободно **нареѣнватн** н науннат] (Ms 1000); [коѣн молн **потварѣенѣе**] (Ms 1016); [**одсѣѣѣемо** ѣа сѣв ѣа сѣ ѣнѣн ковнннн од старнне] (Ms 1019); [а бѣдѣн вам **заповнѣено**], [да нмате вратнтн ѣднле на **внѣене** ове наше заповнѣн] (Ms 1025); [нзаѣло ·ово· отворено ·н **внѣено** пнсмо·] (Ms 1030); [добарн лѣдн коѣн сѣ **нареѣенн**] (Ms 1037); [од нсте земѣне ѣнма **одсѣѣенне**] (Ms 1043); [н **пограѣене** по нстомѣ ковннѣ кѣѣе] (Ms 1049); [н прнѣа нашега **осѣѣенѣа**] (Ms 1054); [коѣн се прнзенташе на маңдате коѣн бнѣа **нзваѣенн** сѣпроѣа ннма] (Ms 1056).

Refleks praslavenskih grupa *st' i *sk' uglavnom je šćakavski. Imenica *baština*, koja je veoma frekventna u ovim dokumentima, piše se na različite načine: шѣ, ѣѣ, ѣ, а како u korpusu nema primjera sa шт, Kardaš tvrdi da nema sumnje da se iza lika баѣнна крије vrijednost /šć/ jer su primjeri sa шѣ i ѣѣ neuporedivo frekventniji (2021: 14):

[около здала **племенннн** богѣвнѣа] (Ms 960); [кѣпн за овѣ моѣѣ **ѣѣетѣ**] (Ms 984); [а реѣе нн нван да не **нѣе**] (Ms 986); [н **ѣошѣе** бнше ове браѣе матнѣа мало непродано] (Ms 991); [н погодн се ш ннме меѣ се да не **ншѣе** ѣѣрнша доѣотка] (Ms 996); [н такоѣезр да се разѣмн **прнстоѣшѣнна** н меѣаш од полнѣ село нѣгал], [ѣуннѣенѣ **годнѣа** ѣ ѣ м ѣ провннннн од полнѣ], [н **намнѣѣенн** з дрѣгѣ странѣ] (Ms 1000); [нареѣѣѣѣ своѣнм ѣерам марн н анн коѣнм оста **баѣнннн** нстога нвана] (Ms 1008); [нлн ѣнм браннтн нлн ѣнм **пѣшѣатн**] (Ms 1009); [како ѣнм кажѣ **кѣѣнѣѣа** н како кога прнтендн], [н ѣа кнез та[]нѣа павнѣа бѣдѣнн ѣ нстомѣ прнглеѣѣ н з **допѣѣенне**] (Ms 1055).

Kod glagola složenim sa glagolom *iti* javljaju se likovi s izvršenim i neizvršenim jotovanjem:

[прд кога **донде** ово писмо отворено] (Ms 967); [како **доџде** мнховнѣо браѣеновнѣ] (Ms 986); [прдѣ **стнпан матнѣ**] (Ms 988); [н **догдоше**⁸ продават што бнаше овде заставе прнстогшѣнне коваеуе] (Ms 989); [прд коѣе свнтло лице правде **нзаѣде** ово писмо] (Ms 992); [н **поѣдоше** по земѣлн згора под орншац] (Ms 998); [н не **наѣде** се ннкор], [н **наѣдоше** да вала земла нѣ лнѣре], [нстн крпнѣ земле оставн реуена ана када **поѣде** с овога] (Ms 1001); [прд коѣега **нзаѣде** ова наша впра] (Ms 1003) [н **доѣадосомо** мн сѣцн на нсѣтѣ земалѣ] (Ms1037); [ово нека се зна како **доѣде** ѣѣро вндаковнѣ] (Ms 1056);

[н **доѣе** стрнцѣ ѣѣри говореѣн за ово како е згора] (Ms 999); [с коѣнѣ ѣе одговарано кѣраѣѣ докле **доѣе** нстн гарѣѣр] (Ms 1012); [ово нека се зна како **доѣе** гарѣѣр мнѣановн к нвкн] (Ms 1018); [прд коѣе лице свнтло **нзаѣе** ово писмо отворено] Ms (1024); [зато вас нмам пнтатн када **доѣем** ѣ ваше село] (Ms 1025); [да **доѣемо** на= нсто мнсто гдн сѣ нснѣене граннѣе] (Ms 1046); [помнлнво разбарасмо писмо алнновнѣа коѣе не **наѣосмо** да ѣе ѣнннено по законѣ] (Ms 1048).

II. 7. Pojedinačni suglasnici

II. 7. 1. Suglasnik *dž*

U poljičkim ispravama afrikatski parovi se razlikuju, bez primjera zamjene. Afrikate /č/ i /dž/ bilježe se đervom (ђ), dok se nedosljednosti javljaju u bilježenju afrikate /ž/ s obzirom na to da stara ćirilica nema slovo za ovaj grafem. U nekoliko primjera izabrano je slovo *ѣ* zbog najbliže vrijednosti, ali se bilježi i slovom *ж*, koje može odražavati i dijalekatsku promjenu /ž/ > /ѣ/:

[ѣ нновоѣ се рѣн послн **наѣе ѣѣет** (hudžet) н ветма кад прнказаш **ѣѣет** н ветмѣ] (Ms 964); [од крѣга нстога зетовнѣа од=запада **амнѣнѣа**] (Ms 969); [када доѣе на дѣвер-ѣемнн а то ѣе **ѣажн** дѣрак поѣе нскатн од марка-за сланнѣѣ] (Ms 979); [с поданка **амнѣнѣа** од запада мадрна] (Ms 1028); [ѣѣдѣѣн се погоднлн с **амнѣнѣн** с антонм н с матнем], [н тако ако бн се дн нашла ѣ ѣн нстн **амнѣнѣа** н осталн коѣа карта] (Ms 1040).

II. 7. 2. Suglasnik *h*

U poljičkom govoru suglasnik /h/ nema stabilnu artikulaciju jer su brojni primjeri njegovog gubljenja u svim pozicijama:

inicijalna

[внше свндоцн — мемагнѣ **асан арапбаша**: баснле:внѣ] (Ms 970); [н дно ѣспрн **нладѣ** (hiljadu) н петсто пннѣаз] (Ms 973); [нспнсаѣне нз латннскога ѣ **арвацко** по нстннн] (Ms 1043); [н да мнѣановнѣн не даѣѣ **арав** прнведромѣ прннѣнѣѣ] (Ms 1054);

⁸ Kod ovog pisara slovo *г* ima vrijednost /j/.

medijalna

[томаун смаѣлега **МЕМЕД** емни нз ливана] (Ms 964); [н прнсѣдн се нима Ѹ **ННОВЕ** рѸке Ѹпаде] (Ms 965); [Ѹа се кодн **НАОДН** Ѹ дѸборовн] (Ms 1037); [на нсто мнсто дн сѸ н прн **ДООДНЛН**] (Ms 1046) [да ѣн нннн смнрнѣо **ДООТКА** за пасана годншѣа] (Ms 1057);

finalna

[лнт **НЕѢГОВН** Ѹ Ѹ Ѹ Ѹ] (Ms 998); [Ѹжнвано Ѹ мнрѸ од **ННѢОВН** кметнх] (Ms 1000); [зато с овнн пнсмом обннѣаѣмо све **ѸНН**] (Ms 1012); [онн кн сѸ нннклн граннѣе да **ѸН** нмаѣѸ заснѣн] (Ms 1046); [н прнказаше господа днднѣн пнсмо од **СВОѢН** граннѣ] (Ms 1046b).

Međutim, u dokumentima su prisutni i primjeri čuvanja na etimološkom mjestu u svim pozicijama:

inicijalna

[да се реуенн кѸпцн Ѹ **ѸАРАУ** не нн паѸаѣѸ] (Ms 980); [а то бѸдѸѣн андрнѣа жнвалнѣ свонм братом павлом кѸпнлн **ѸНСѸ** башѣннѣ] (Ms 991); [н овомѸ пнсмѸ ѣесѸ свндоцн нстн цннцн ꞑ фране **ѸѣНМОВ**] (Ms 993); [реуе стнпан **ѸОѸѸ** м[]ѣ стрнѸе] (Ms 999); [н **ѸАРАУА** нван да ѣема даѸат треѣн днѣо **ѸАРАУА**] (Ms 1010);

medijalna

[да сам нлнѣн вѸлнѣѸ ꞑогроша за дѸг **ННѸОВ**] (Ms 987); [да не ншѣе ѣѸрнша **ДОѸОТКА** о земле] (Ms 996); [алн Ѹвала ꞑнѸ бѸгѸ **НАѸОДНМ** се] (Ms 1007); [на ѣнсто мнсто дн сѸ н прн **ДОѸОДНЛН**] (Ms 1045);

finalna

[лнт **НСѸКРСТОВНѸ** тнсѣѣа н петѣат н двадесет н дрѸго] (Ms 960); [ѸжнѸатн Ѹ **БАѸѸ** н послн []акѸ **ННѸѸ**], [внднѸѸ тѸ лѸбавѸ од **ННѸѸ** даше ннмѸ ꞑꞑꞑꞑ ꞑꞑꞑꞑ] (Ms 961); [да не може ннкорѣ нскѸпнтн о **МОѢНѸ** сннов] (Ms 975).

Kod nekih pisara nalazimo slovo χ tamo gdje ga ne bismo očekivali. U jednom broju primjera pojava slova χ uz vokal ukazuje na to da pisar ovim slovom bilježi dužinu vokala:

[н Ѹтапн **НСТНѸ** дом шнмѸн на мартѸ Ѹ цареѸа спаѣнѣе н на бартѸла ѣѸрнѣа] (Ms 981); [н бѸдѸѣн Ѹ то врнме капелан **СНТНСКНѸ**] (Ms 992); [зато бѸдѸѣн **МНѸ** промнслнлн темеле], [да нставнѸшн **ДВНѸ** млнннѣе одлѸѸене] (Ms 1000); [н послн тога **НСТНѸ** ѣѸрнша матнѣѸвнѣ доѣе на своѣе оѸннство] (Ms 1015); [н реуе фране маркѸ **ѸАѸ** ѸоѸѸ] (Ms 1020).

Međutim, slovo χ nalazimo i u primjerima kada vokal nije dug, što je vjerovatno nastalo po ugledu na gornje slučajeve gdje je dolazilo uz vokal:

[гдн бн нзашло **ѸОВО** ꞑ пнсмо], [н **ѸОДЛѸНШЕ** продатн своѣ днѣа мнрннѣе свога **ѸОУННСТВА** н понѸдншѣ **ѸОБНДВН** своѣе сестрнѣе дом вранѸ н негоѸа брата нвана н прнстѸпншѣ **ѸОВА** дваѸ братѸ своѣоѸ блнжнкн н поведоше **ѸОБЕ** стране добре лѸде коѣн ѣе процнннтн реуенѸ мнрннѸ], [пнса ѣа дом нван сладоѣѸвнѣн бѸдѸѣн молен **ѸОД** обе стране нн прнмако нн Ѹзмако бѸдѸѣн кѸрат Ѹ трннѸѸсн] (Ms 1013); [**ѸОТНѣОСМО** на ѣнсто мнсто **ѸО** што се прнѣѸ нстн парцн н прнказаше господа днднѣн пнсмо **ѸОД** своѢн граннѣ], [ѸетѸарта **ѸѸ** странн внше карнаѸ], [за **ѸѸЗЕСТН** ннѣове земле зато **ѸѸУНННШЕ** нста господа днднѣн нстанцнѸѸ да ѣнм за такн **ѸѸЗРОК** ннѣов], [зато **ѸОДСѸѸѸѸЕМО** да се нстн пострнцн не **ѸННПАѸАѸѸ**], [бѸдѸѣн **ѸОПЕТ** прншлн дрѸгн пѸт], [**ѸОНН** кн сѸ нннклн граннѣе] (Ms 1045).

Vlastito ime *Frane* javlja se u više verzija, pored Frane i Vrane, dolazi i Hvrane i Hfrane:

[н да– мн **хврaнe** за нзлаза], [а љ **хфрaнe** коваунџа] (Ms 985).

U nekim ispravama u imenici *kćerka* izvršena je disimilacija suglasnika te je suglasnik *k* zamijenjen suglasnikom *h*:

[**хџн** поколнога мака прнунџа] (Ms 967); [а хџерам сам да поутено рџхо] (Ms 985); [н катом женом петра – слнпца сротковнџа а **хџером** покоџнога таднџе мнхановнџа] (Ms 1005).

II. 7. 3. *Suglasnik f*

Suglasnik *f* je u velikom broju isprava bilježen korektno, uglavnom u vlastitim imenicama i riječima stranog porijekla:

[а нван кџпн наш љ землљ · лнберљ· **франкљ** []нковннм· законом·] (Ms 963); [редовннк од светога **фнлнпа**] (Ms 972); [н љзе реуенн кнез љџра землљ нстљ н негов братљџед **фрaнe**] (Ms 979); [како сам да за ннховљ тапнљ трн **фeрeнџнe**] (Ms 987); [а то џест како догдe **фрагнe** башнџ н **алфнр** башнџ] (Ms 989); [ово нека се зна како прода мнховнџо **фнлнж**] (Ms 991); [бљдџџ мн далн нста мнста прнвнднтн **фншкалљ** нашeмљ од провннцнџe], [нареџнвaтн н науннат **афнтат** н поднлнт како мљ бљдe драго] (Ms 1000); [свндок пџнн· кнез· **фран** бнлнџ] (Ms 1017); [лнт ĩ·нн љљџe: на кџ· **фeрбaрa**] (Ms 1018); [мн даннeл **долфнн**] (Ms 1043).

U imenici *februar*, pred primjera sa *f*, javljaju se zamjene ovog suglasnika suglasnikom *v*:

[лнт ĩџа љџз текљџe мнсеца **вeбрaрa** на днн кџ] (Ms 959); [љ џнме нсљкарста амен мнсеца **вeрбaрa** на ĩe· љџџа] (Ms 1002); [**вeбрaрa** на † љљџe:] (Ms 1019); [**вeбрa** на :ke. љљџe:] (Ms 1038).

Pored ovih primjera pronađen je i primjer gdje je fonem *f* zamijenjen suglasnikom *p*:

[**пeвaрa** на ĩ на: љ : х љ] (Ms 975).

II. 7. 4. *Suglasnik j*

Sonant *j* stabilan je u poljičkom govoru, a često se javlja na mjestu etimološkog *h* kao posljedica njegovog gubljenja:

[**нмбраџнм** освндоун] (Ms 962); [пнсa џа **нмбраџнм** хeмeн од поџлнца] (Ms 966); [а толрн **греднљљ** љ то врнме по девет лнбар] (Ms 978); [доџдoсмo на **ннџовe** молбe] (Ms 1029); [ово нека се зна како бљдџџн дљжан **ннџовнџа** вндаковнџ] (Ms 1033); [на коџнм каже **ннџовo** пнсмо коџe џe љуннeно на љџџe: лнта] (Ms 1036); [два мнста нека сљ томн н пнлнпљ ш **ннџовннн** партeннцн] (Ms 1055).

U ispravama se ispred inicijalnog *i*, ali također i ispred *o*, javlja protetsko *j*, što se može objasniti utjecajem čakavskih govora jer se pojava javlja i u krajišničkim pismima vezanim za oblast bliže moru (Nakaš 2010: 249):

[н ѓа **ѡм** заповѡдн] (Ms 964); [н **ѡта** се кнѡга напѡса] (Ms 972); [нека знадѡ ѡ **ѡво** пѡсмо], [н **ѡнзѡме** ѡто ѓе нас токало] (Ms 985); [добрѡ ѡдѡн понѡдѡше **ѡнѡ**] (Ms 992); [ѡ **ѡме** нсѡкарста амен] (Ms 1002); [н ѡфране нванѡ да **ѡма** дат], [н **ѡваном** снѡм покоѡнога павла франѡна], [н ѓа нѡа дом петар гргатовнѡ пѡсаѡ право н вѡрно бѡдѡѡ капелан сѡтанскѡ ѡ **ѡво** врѡме] (Ms 1010); [свѡ главарѡ од провѡнѡнѡе полнѡке н **ѡсталн** пѡк] (Ms 1016); [ѡ **ѡме** гѡсна бога амен], [н **ѡдсѡѡѡе**мо да **ѡнѡ** селанѡ постранѡн] (Ms 1045).

II. 8. Ostale suglasničke promjene i grupe

Analizom isprava pronađen je veliki broj specifičnih primjera koji su podlegli različitim suglasničkim alternacijama. Krajnje *m* često prelazi u *n*, uglavnom u zamjeničkim oblicima, a ovu pojavu Brozović naziva adrijatizmom (1988: 84), koji je karakteristika i čakavskog narječja:

[а то маѡдалѡна прода ѡрѡѡ н **неговѡн** снѡвом] (Ms 959); [по **нѡтон** прѡгледѡ н **нашен** статѡѡ да нѡ мога ѡполѡко ѡставѡнѡ зато с **ѡвѡн** пѡсмом ѡблѡгаѡеѡсѡе ѡнѡ] (Ms 1012); [бѡдѡѡѡ **ѡн** сѡн прѡвѡдѡнѡн] (Ms 1019); [пѡсѡмо ѡо залѡжѡ землѡ ѓа паѡа корѡнѡ **сѡѡѡн** братѡм сѡнпанѡм] (Ms 1028).

S prelazom krajnjeg *m > n* povezana je i depalatalizacija $l > j$, ali se javlja dosta rjeđe, samo u oblicima imenice *ljudi*:

[нван магѡвлевѡнѡ н веѡе добрѡѡ **ѡдѡнѡ**] (Ms 993); [н свѡдок ѡѡра летеѡ нс трѡбѡѡѡв н веѡе добрѡ **ѡдѡн**] (Ms 998).

Rotacizam se javlja u prezentu glagola *moći*:

[да **море** нѡн кѡез ѡѡретѡна прѡстѡпѡнѡн] (Ms 969); [а не **море** нѡком ѡстат ѡашѡнѡна] (Ms 973); [н да мѡ не ѡ **море** нѡк ѡзѡет] (Ms 974); [не **море** се нѡкор наѡн коѡн под моѡе дѡге подѡблѡга] (Ms 976); [н нѡкор се не **море** наѡн] (Ms 988); [немоѡ забѡравлѡн колѡко **мореш**] (Ms 1007).

U ispravama se javljaju brojni primjeri jednačenja suglasnika po zvučnosti i mjestu tvorbe na granici riječi:

[н ѡста нванѡ **з** братѡѡмѡ ѡѡа землѡ мѡрѡна] (Ms 961); [н прѡде сѡнпан **з** братѡм] (Ms 991);

[н бѡше **ѡж** неговѡ землѡ] (Ms 961); [тако н послѡѡе ѡнѡ коѡн ѓе бѡѡ на сѡлѡ ѡтеѡ **нж** нѡѡе рѡке] (Ms 965); [н поѡодѡ се **ш** нѡме меѡ се да не нѡѡе ѡѡрѡша доѡѡтка] (Ms

996); [н да ќе **ш** Ђне давати третниЎ] (Ms 1028); [коџа Ђе Ў грѣра пнвувнџа **џ** неговнм партеннџн], [ова два мнста нека сЎ томн н пнлнпЎ **ш** ннџовнмн партеннџн] (Ms 1055).

Kad je riječ o suglasničkim grupama, isprave nude cijelo bogatstvo primjera asimilacije, disimilacije i ispadanja:

mn > vn [н Ў оградн по меѢе вартла н по **гЎвна** н поџате] (Ms 989); [прва Ђе на грѣра под поџатЎ н **гЎвно**] (Ms 1017);

ts > c [ово пншем каднџн клншкомЎ **нмоцкомЎ**] (Ms 965); [коџа сотоџн Ў велнкомЎ варошЎ **снпнлнцкомЎ**] (Ms 1042); [нспнсаџне нз латннскога Ў **арвацко** по нстннн] (Ms 1043);

ds > c [бн нтнман овн **госпоцкн** мандат по љаЎшЎ полнуком] (Ms 1059);

ké > ć [а то Ђе меѢЎ маңдалнном **џером** нвана] (Ms 959); [н меѢЎ **џером** лџцом] (Ms 994); [нареџѢѢѢ своџнм **џерам** марн н анн] (Ms 1008);

pš > š [двн кварте• **пшєннџє**] (Ms 963); [а дон немЎ даде квартЎ **шєннџє** а **шєннџа** греднше по лнбар девет] (Ms 1013).

U dvije isprave zabilježena je grupa *čl-* koja je karakteristična i za čakavsko narječje:

[да сЎ држанн нстЎпнтн н ѡдговорнтн свонмѣтрѣдом н траџєнѢем протн свакомЎ **ѣловнѣЎ**] (Ms 960); [нека се зна прн свакмн лнџем **ѣловнѣаскнм** н сѣдом господскнм] (Ms 967).

III. MORFOLOŠKI NIVO

III. 1. Imenice

III. 1. 1. *Oblici imenica a-vrste*

U I jd. u dvjema ispravama zabilježen je nastavak *-em* poslije *-r* te jednom kod imenice *dužd*:

[а реуєнн домнн шнмѣн свонм братом **грѣремѣ** кѣпн ѣ бах] (Ms 960); [н бнше рат меѣѣ **царем** н **дѣжем** ѣ ово врнме] (Ms 1011).

Međutim, vlastito ime *Grgur* češće ima nastavak *-om*:

[а то є вндаком сладоевнѣем н **гарѣромѣ** ѣаковлевнм] (Ms 987); [н з **грѣромѣ** скеѣнѣем: з братѣудом: нсте маре] (Ms 1014); [с моѣм братом антоном н снновѣнма нваном н **гарѣромѣ**] (Ms 1031).

U jednom dokumentu imenica *kovač* ima nastavak *-om* u I jd., ali se u istom dokumentu javlja i lik na *-em*, pa je moguće da je riječ o greški pisara:

[а то меѣ добрнмн ѣлѣдмн пѣ стнпаном мандѣшнѣем **ковачом** н ѣнего:вн снновн:] (Ms 1017a); [пнсмо с **ковачем** од плетернне: н гргаче] (Ms 1017b).

U G mn. imenice a-vrste čuvaju stariji oblik ovog padeža s nulnim nastavkom. Ovaj genitiv svojstven je južnom čakavskom dijalektu (Lisac 2009: 150), a javlja se i kod jednosložnih i kod višesložnih imenica:

-o: [лнѣ нскѣрстовнѣ тнѣѣа н петѣат н двадесет н дрѣго мнсеца маѣа] (Ms 960); [од када ѣе пнсано ово пнсмо нма **годншѣ** сто н шеѣдесет н шест] (Ms 965); [нмаѣѣн потрнѣѣ велнкѣ од **пннеѣ**] (1032).

Međutim, često dolazi proširenje *-ov*, i to uglavnom kod imenica m. r. koje znače osobu (Kardaš 2022: 12):

-ov: [десет **мѣѣннговѣ**] (Ms 960); [н веѣе **свндоковѣ**] (Ms 962); [да не може ннкоре нскѣпнтн о моѣнѣ **снновѣ**] (Ms 975); [од кѣѣе **кнеѣзовѣ** снновнѣа] (Ms 1000); [а сада неговнѣ **ѣнокѣвѣ** каднѣнѣ **снновѣ** покоѣнога врапе каднѣа] (1002); [да ѣнма дат пет **склоѣѣвѣ**] (Ms 1010); [ннколнко **кѣсовѣ** земѣл:] (Ms 1014); [н осталнѣ **закѣпннкѣвѣ** од земаѣл] (Ms 1021); [по нареѣбн госпѣде **кнеѣзовѣ**] (Ms 1045); [слнша од нстн горн нмннованн **свндоковѣ**] (Ms 1047);

Međutim, javlja se i nastavak *-a*, koji je dosta čest kod imenice *groš*⁹ (Kardaš 2022: 12):

⁹ Imenica *groš* je m. r., uspr. [н греднше **грѣшѣ** ѣ ово врнме по лнбар ѣ] (Ms 1014); [а **грѣшн** греднѣѣ ѣ то врнме по ѣ: лнбар] (Ms 1011).

-(ov)a: [н наплатнѣ се пена од **непослѹшннка**] (Ms 1027); [ово само бнлнжнмо мнста од **пнсам** каднѣа Ѹ сн:тномѸ: н ваднмо нз нстн **пнсам** колнко ѣе коѣа земла заложена] (Ms 1028); [н Ѹ неговн **сннова**] (Ms 1031); [през воле нн доплѸшѣена нсте госпоре **днднѣа**] (Ms 1045); [нсте госпоре свн **днднѣа**] (Ms 1046b); [пнсмо од залога земле внда вндаковнѣа н неговн **сннова**] (Ms 1052);

[да мѸ даде ·л: ѝ **гроша**] (Ms 971); [што Ѹннн шест **гроша**] (Ms 987); [да сѸ далн ѣеуермѸ од седам **гроша**] (Ms 994); [да са мѸ **гроша** ·д·] (Ms 996); [окраѣак цнннше трннѣест **гроша**] (Ms 998); [погоднше се осам **горша**] (Ms 999); [Ѹ нвана станнѣа ѝе **гроша**] (Ms 1007); [погодн се вндак н грѸр о цннѸ меѣѸ се :ѝ.а: **гроша** н тако намнрн вндак гарѸрѸ ·ф: **гроша**] (Ms 1011); [од **гроша** трнста] (Ms 1016); [Ѹ нвка каднѣа **гроша** ѝн] (Ms 1018); [н овон землн цнна **гроша** ·в:] (Ms 1028); [н наѣоше цнне на мншннѸ **гроша** † н по Ѹ меѣнѣа **гроша** :д: н по Ѹ ото лежн **гроша** ѝв под лнѸннцом **гроша** † н по Ѹ мнѣошннн доцн **гроша** :д: Ѹ горнемѸ полѸ [] [] меѣа под плакалом **гроша** .з:] (Ms 1032); [маркѸ ѸлнѣѸ **гроша** ѝ] (Ms 1033); [пода пенѸ **гороша** :н:] (Ms 1034); [заложн крпѸ земле Ѹ горнем полѸ под главнѸнцом за **гроша** :ф: н по] (Ms 1052).

U D mn. imenice a-vrste imaju nastavak *-om/-em*:

[прода ѣѸрѣѸ н неговнм **снновом**] (Ms 959); [кѸпнѸ Ѹ стрнмннѸ себн н своѣнм **снновом**] (Ms 977, Ms 978); [ово нека зна што сам даѸ трнма **братѸеуедом**] (Ms 996); [да даѣе реуенн нван што бѸде на землн ннтраде половнѸѸ реуеннм **снновом** покоѣнога ѣѸрѣа каднѣа] (Ms 1002); [н ово ·бнше ·заложнѣа ·старн ·коваѸ ·нстнм· **снновѸем**] (Ms 1030); [заповнда се тебн нване тварднѣн н твоѣнм **партеннком**] (Ms 1036).

Kardaš (2022: 14) tvrdi da je čuvanje starijeg nastavka *-i* u I mn. u prijedložno-padežnim izrazima koji su sastavni dio formula gotovo dosljedno: to su konstrukcije *pridavidoci niže pisanimi* te (sa) *svojim partenici, sinovi*. Pored primjera koje navodi Kardaš, njima se može pridružiti i konstrukcija *s ostalimi glavari*:

[с воѣводом ѣѸрѣем Ѹотнѣем н с осталнмн **главарн**] (Ms 1003); [с воѣводом н с осталнмн **главарн**] (Ms 1023); [када доѣем Ѹ ваше село с осталнмн **главарн**] (Ms 1025); [мн пава павнѣа кнез с вонводом н с осталнмн ·**главарн**] (Ms 1027); [мн петар снновунѣа кнез велнкн с воѣводом н осталнмн **главарн** ове провннѸнѣе] (Ms 1036); [мн кнез гнѣа петар снновунѣа с воѣводом н осталнмн **главарн**] (Ms 10139); [мн петар снновунѣа кнез велнкн с воѣводом н осталнмн **главарн**] (Ms 1044); [мн петар снновунѣа кнез велнкн с воѣводом н осталнмн **главарн**] (Ms 1057).

Nastavak *-ima* veoma je rijedak:

[ово нека се зна како бнѸ потрнба менн ·д· вндаѸ лѸкаѸевнѣѸ с моѣнм братом антоном н **снновѸцнма** нваном н гарѸром] (Ms 1031).

III. 1. 2. *Oblici imenica e-vrste*

I kod imenica e-vrste dolazi nulti nastavak u G mn.:

[н на то сѸ свндоцн нз **дѸѣ**] (Ms 961); [землѸ на брнзнѸ од потока до **стнн**] (985); [н осталнѣ закѸпннков од **земѣл**] (Ms 1021); [да нмате вндаковнѣем н рѸднѣем одговарати доотке с реуенн **земал**] (Ms 1036).

U D mn. zabilježen je nastavak *-am* u ispravi Ms 1045 i njenom konceptu Ms 1046:

[коѣн доѣоше н прнвннше к нстнм **граннцям**] (Ms 1045); [коѣн доѣоше н прнвннше к нстнм **граннцям**] Ms (1046).

U I mn. dolazi nastavak *-ami*:

[када е кнез велнкн н провннцнѣа од полнц доша прнд нас **шѸпланкамн** н пнснма] (Ms 1000); [мнкѸла н барте договорнѣо своѣмн **женамн** маром н аном] (Ms 993).

III. 1. 3. *Oblici imenica i-vrste*

U D mn. imenica *kći* ima nastavak *-am*:

[а **хѣрам** сам да поуѣено рѸхо] (Ms 985); [нареѣѸѣѣ своѣмн **хѣрам** марн н анн] (Ms 1008).

U I mn. imenice *ljud'e* uopćen je nastavak *-mi* u sintagmu *među/meju dobrimi ljudmi*:

[нзанде ово пнсмо како се Ѹннн Ѹ с[]Ѹ сн[] меѸ добрнмн **лѸдмн** матнѣем грѸрнвнѣем н шнмом млад[]овн[]] (Ms 960); [ово пнсмо нлнн погодба коѣа се Ѹннн меѣѸ добрнмн **лѸдмн**] (Ms 969); [како .ово пнсмо Ѹннн Ѹ селѸ .поштоване жѸпе полнѸке Ѹ горнемѸ полѸ :· отворнто н право :: а меѣѸ добрнмн **лѸдмн**] (Ms 977); [како се ово пнсмо Ѹннн Ѹ селѸ поштоване жѸпе полнѸке Ѹ горнемѸ полѸ отворнто н право а меѣѸ добрнмн **лѸдмн**] (Ms 978); [а то ѣе пнсмо меѣѸ добрнмн **ѣлѸдмн** ѣ кнезом ѣѸрѣем мнѸановнѣем н марком н ѣнваном мнѸа нвнѣевнѣем] (Ms 979); [коѣе се Ѹннн Ѹ поштованоѣ жѸпнѸ полнѸкоѣо :а меѣѸ добрнмн **ѣлѸдмн** н поштованнм:~ господнном дом шнмѸном сладоѣевнѣем] (Ms 981); [а меѣѸ добрнмн **ѣлѸдмн** н прнд свндоцн ннже пнсаннмн] (Ms 987); [а меѣѸ добрнмн **ѣлѸдмн** н прнд свндоцн ннже пнсаннмн] (Ms 990); [а то ѣе меѣ[] добрнмн **лѸдмн** франом мнѸановнѣем н ѣѸрѣем нвнѣевнѣем] (Ms 992); [а меѣѸ добрнмн **лѸдмн** прнд свндоцн ннже пнсаннмн] (Ms 994); [а то меѣѸ добрнмн **ѣлѸдмн** пѣ· стнпаном мапдѸшнѣем коваѸом н ѣнего:вн снновн·] (Ms 1017).

III. 2. *Zamjenice*

Lična zamjenica 1. l. jd. i mn. u N ponekad ima *-h*: ѣах (Ms 1020), ѣах (Ms 1031), мнх (Ms 1000), ali tu je riječ o grafijskoj odlici obilježavanja dužine vokala (Kardaš 2022: 13). U mn. ovih zamjenica u D i I javljaju se oblici *nami/nam* i *vami/vam*, izuzetno rijetko novi oblici *nama* i *vama* (v. primjere kod Kardaša 2022: 15).

Među zamjениčkim oblicima najzanimljiviji su primjeri čakavske zamjenice *ča*, koji svjedoče o miješanju narječnih osobina. U nekim ispravama kao što su Ms 976 i Ms 993 pored *ča* javlja se i *što*:

[како прода маре хѣн поколнога мака прнунѣа ѣдан лапат земле све **ѣа** ѣе околo старе кѣѣ] (Ms 967); [веѣе ѣа нстн шнмѣн прода момѣ братѣѣдѣ вѣнцн све **ѣа** ѣе мога], [да мѣ ннма ннко прнѣатн овѣ моѣѣ воѣлѣ **што** ѣа ѣуннн за мога добра жнвота] (Ms 976); [а веѣе да ннгар ннсѣ господарн од свога оунства **ѣа** сѣ — кѣпнла ова два брата] (Ms 991); [све згор нменованнѣ **ѣа** се наѣодн горе н воде мала н велнка], [нсцнннше све **ѣо** се наѣоднѣ ѣасномѣ толорнѣ ѣетардест н пет] (Ms 993); [а то од онога ѣнм сам волна **ѣа** ѣе мога оунства ѣ ѣасеномѣ], [тако н остало оставлам све моѣе **ѣа** се наѣодн оунство момѣ сннѣ нванѣ · н да се ннма ннкор овомѣ сѣпротнвнтн **зѣѣа** ѣе нван мене смартн доѣраннѣо] (Ms 997); [н намнрн ѣѣре све до беѣа **ѣа** се погоднше ѣош реѣе ѣѣре стнпанѣ моѣ снновѣе помозн мн] (Ms 999); [него смнслаѣѣѣ наш закон н сетенцнѣѣ ѣетнрнѣ [] сѣдац одсѣѣѣеѣмо **ѣа** сѣв **ѣа** сѣ ѣнѣн конвннн] (Ms 1019); [да сам ѣѣѣа дн се прнговара покоѣнн вране н марко павнѣ о тежаке **ѣа** ѣнм помагаѣѣ] (Ms 1020); [бнвшн прнннлн ѣѣра вндаковнѣ н марко роднѣ ннсмо одкѣпа **ѣа** сѣ кѣпнлн ѣ мрковлевнѣ ѣ гѣвнншѣн] (Ms 1026).

U ispravi Ms 1029 pored *ča* došao je i zamjениčki oblik *čigovo* (Kardaš 2022: 15), koji je karakterističan za čakavsko narječje (Lisac 2009: 58):

[н рекосмо матнѣевнѣѣ нма лн **ѣа** протнѣа томѣ], [како говорн наш закон **ѣа** ѣовнк ѣжнѣа ѣ ммнрѣ годншѣ ·л· да мѣ тѣадо ѣ внке], [неѣеѣмо се закѣѣ **ѣнгово** ѣе; кн нам се не тнше заклетн **ѣнгово** ѣе] (Ms 1029).

Zamjenica *ko* i odrična forma *niko* ne poznaju likove sa *t*: *tko*, *nitko*:

ko [н ѣако бн се **ко** томѣ протнвнѣа да маѣдалнна остѣпннк н одговорннк] (Ms 959); [н ннкор се не море наѣн **ко** бн прнстѣпнѣа к своѣоѣ прнстоѣѣннн] (Ms 988); [н са селом свѣ блнжннкѣ од реѣене земле **ко** ѣе ѣе кѣпнтн] (Ms 1001); [а то кѣратѣ **ко** бѣде] (Ms 1008); [н ѣоѣе ѣунннсмо дн ѣе **ко** даѣа царенннѣ да даѣа н прннцпѣ тако] (Ms 1016); [а не днлнмо с мнѣновнѣем да ако да е **ко** кѣпна нека нзаѣе с ннсмом] (Ms 1047); [а говорн н распнс полнѣкн дн ѣе **ко** даѣа тѣруннѣ нека даѣе н прннцпѣ] (Ms 1054); [а **ко** бн се наѣа ѣере д матнѣа нѣтн своѣе старнне нека мѣ одговоре онн] (Ms 1055);

niko [да нм ненма **ннко** пелн протнвнтн се] (Ms 964); [да нм ненма се послн **ннко** се протнвнтн] (Ms 965); [немѣ продаше нстѣ землѣ заѣвнке немѣмѣ н неговѣ након нега заѣвнк да мѣ **ннко** послн манн] (Ms 968); [да он овѣ землѣ држн да мѣ **ннко** с ннѣедне стране не смета] (Ms 971); [н да се ннма **ннко** нпаѣатн] (Ms 973); [а **ннко** неѣма се ннпаѣатн ннѣта] (Ms 988); [н послн тога не мозн ова земла бнтн днлена нн з дрѣгом блнжнком нн заложнтн **ннко** него дн бѣде тежана од нсте блнжннке] (Ms 1008); [н да ѣнм се нн **ннко** протнвнѣа] (Ms 1029).

Kod zamjenice *koji*, *koja*, *koje* često dolazi do kontrakcije (rijetko u *koje* > *ke*), iako ima i primjera bez sažimanja:

[на бнла од пѣта **коѣн** нѣе кроз трѣша до на варовак срнднвнцѣ] (Ms 961); [**коѣн** стоѣн лѣка мнѣнн снн н сестра мѣ ката] (Ms 964); [ако бн бнла **коѣа** потрнѣа прнказатн ово

пнсмо нлнтн погодба **коѳа** се уннн меѳѳ добрнмн лѳдмн] (Ms 969); [прд **коѳе** лнце нзаѳде ово пнсмо отворено **коѳе** се ѳуннх ѳ жѳпн поѳлнкоѳ а ѳ селѳ горнемѳ] (Ms 1009); [прва земѳа под поннквом **коѳа** ѳе дошла марѳ то=лорн .:в.] (Ms 1014);

[цнне ѳуннше толорнх ѳ **кн** валахѳ ѳ то врнме поѳн ѳ] (Ms 984); [— толнко ѳер лѳкн **кн** ѳе снн покоѳнога таде], [† кѳпнх ѳ петра дѳплана землѳ захѳмцем долац за толорнх ѳ **кѳ** оставнх ѳ црквн **кѳ** сам над кѳѳе ограднѳа] (Ms 985); [с половнце земле **ка** се зове браунѳн] Ms 1012); [од рау на землѳ н ждрнѳове **ке** сѳ нзмншане ѳ кѳнннѳ дѳѳровскомѳ] Ms 1019); [а оздала нвана каднѳа **ка** се дн на по] (Ms 1028).

III. 3. Pridjevi

U analiziranim ispravama u oblicima pridjevsko-zamjеничке deklinacije dominiraju likovi sa pokretnim vokalima u G jd. te A jd. kada je pridjev uz imenicu koja označava živo. U korpusu nisu pronađeni primjeri bez pokretnog *-a*:

-oga: [ово бѳдн ѳ знаѳне свакомѳ сѳдѳ **ѳестнтога** цара], [бн прннесена ова карта ѳ алн вентарн прнда ме нваннша новаковнѳа кнеза **велнкога**] (Ms 962); [кѳ сѳ продалн павлѳ радковѳ [] о пѳта **опѳенога**] (Ms 963); [копѳа нз **тѳрскога** пнсма] (Ms 965); [пнсма како ѳѳ од **нстога** емена] (Ms 966); [хѳн **поконнога** мака прнунѳа] (Ms 967); [ѳпнта ѳа нстн дом ѳѳра **реѳенога** емнна] (Ms 968); [до **старога** пѳта] (Ms 969); [редовннк од **светога** внлнпа] (Ms 971); [н за кнежне **поѳнѳога** кнеза] (Ms 976); [жена **покоѳнога** петра слнпца] (Ms 997); [слѳжнт **прнведрога** прннцнпа] (Ms 1000); [од кнеза **снтанскога**] (Ms 1012);

-ega: [ставн ѳ овн кватеран нека се зна **послнднега** врнмена] (Ms 1008); [ѳа дом стнпан ѳ бнлнѳ кѳрат о **доѳнега** доца] (Ms 1014); [ѳа дом фране лѳкаѳевнѳ кѳрат од **горѳнега** поѳла] (Ms 1015).

U D i L jd. veliki je broj primjera sa pokretnim vokalom *-u*, ali su zabilježeni i primjeri bez vokala:

-omu: [ѳ котарѳ **трѳшкомѳ** н на **кнѳукомѳ**] (Ms 962); [по законѳ **полнѳукомѳ**] (Ms 975); [момѳ **велнкомѳ** господствѳ ѳуннше шѳплнкѳ] (Ms 964); [како прода **нстомѳ** вѳнцн] (Ms 976); [свакомѳ **поштованомѳ** сѳдѳ] (Ms 981); [н тако реѳе кнез ѳѳра петрѳ **реѳеномѳ**] (Ms 984); [**покоѳномѳ** дом петрѳ] (Ms 985); [свакомѳ **свнтломѳ** н **правомѳ** сѳдѳ] (Ms 987); [згор **нменованомѳ** воѳводн] (Ms 1015); [ово нека ѳе ѳ знѳе свакомѳ **свнтломѳ** сѳдѳ н **земѳскомѳ**] (Ms 1017); [ждрнѳове ке сѳ нзмншане ѳ кѳнннѳ **дѳѳровскомѳ**] (Ms 1019); [кнезѳ **велнкомѳ** од провнцнѳе полнѳке] (Ms 1025);

-etu: [н дат **болемѳ** тежакѳ] (Ms 1008);

-om: [н то продаше **реѳеном** стнпанѳ коваѳѳ] (Ms 989); [ово нека се зна што сам даѳ **реѳеном** стнпанѳ] (Ms 996); [тебн петрѳ снновунѳнѳ кнезѳ **велнком** **поѳнцком**] (Ms 1043).

Od starijih padežnih nastavaka izdvaja se I mn. *-imi*:

[меѳѳ **добрнмн** лѳдмн] (Ms 969); [прд **добрнмн** ѳлѳдмн] (Ms 970); [а меѳѳ **добрнмн** ѳлѳдмн н прнд свндоцн ннже **пнсаннмн**] (Ms 1011); [с воѳводом н с **остааннмн** главарн]

(Ms 1023); [прид **добри**и владими] (Ms 1030); [када ќе биде с **реуени**и синани и парници] (Ms 1049).

III. 4. Glagoli

III. 4. 1. *Infinitiv*

Infinitiv se u poljičkim ispravama u velikom broju primjera javlja sa finalnim *-i*:

[да сѹ волни **даржати** и **ѹживити** дати и **даровати** комѹ бни драго] (Ms 959); [и да сѹ држанн **нстѹпнн** и **ѡдговорнн**] (Ms 960); [ѹ нашемѹ бѣ законѹ за дост **реѹн** продаде овн и овн а кѹпн овн и овн] (Ms 968); [да море нстн кнез бѹретнна **прнстѹпнн**] (Ms 969); [**наѹн** бѣ уто сам колн гдн кѹпнѹа] (Ms 985); [и нкор се не море **наѹн** ко бн прнстѹпнѹа] (Ms 988); [зато вам се заповнда да нмате **вратнн** ѹднле на внѹене ове наше заповндн] (Ms 1025); [кобн бѣ с **подпнсати** своѹом рѹком] (Ms 1031); [да свмо волни **продати даровати** и за дѹшѹ **оставнн**] (Ms 1032); [да нмате **пѹстнн** и слобод] (Ms 1044).

Međutim, česti su i infinitivi bez finalnog *-i*:

[а не море ннком **остат** башнна] (Ms 973); [дѹ мѹ не• море ннк• **ѹз•ет**] (Ms 974); [да не може ннкорѣ од мобн **нскѹпнн**] (Ms 978); [бѣре бѣма велнкѹ потрнбѹ **продат**] (Ms 985); [а стнпан кѹпн себн и свомѹ након себе да ге воглн **продат** и **дароват**] (Ms 989); [да бѣ волн за жнвота **ѹживат**] (Ms 992); [бѹдѹѹ бнм потрнба **продат** своѹѹ башннѹ] (Ms 993); [**науннат** афнтат и **поднлт** како мѹ бѹде драго] (Ms 1000); [мозн бѣ кѹрат **ѹзет** и **дат** бодемѹ тежакѹ] (Ms 1008); [и хфране нванѹ да бнма **дат**] (Ms 1010); [и да може **плаѹат** и камарѹ] (Ms 1016); [и не могѹѹ **наѹ** дрѹге снѹрнѣ стварн] (Ms 1019); [блажено бѣ вам **давати** по ово бравуѣ] (Ms 1020); [селанн пост[]нцн поуѣлн **ннцат** ннѹове граннцѣ] (Ms 1046b); [мнслѣн **ѹзет** неправедно ннѹове землѣ] (Ms 1049).

III. 4. 2. *Prezent*

U 1. 1. jd. prezenta svih glagola dolazi nastavak *-m*, bez primjera *-n*:

[ѹца: на :д: агѹста бнла бѣ прннесена стара карта и моѹѹ кануеларнѹѹ да бѣ **прнпншем**] (Ms 962); [ово **пнтѣм** (rišem) каднбн клнткомѹ нмоцкомѹ ево вам **пншем** и ово вам **кажем**] (Ms 964); [ба **дабѣм** све цо се бнезнна наодн нстомѹ вндѹ] (Ms 966); [и ово нсто пнсмо **унннм** моѣмѹ остаткѹ] (Ms 985); [нван новаковнѹ кнез **потврѹѹѣм** како бѣ згора мн воѹвода полнукн нван беовнѹ **потврѹѹѣм** како се здржн и овомѹ] (Ms 988); [зато **прнпорѹѹѣм** дѹшѹ моѹѹ и **прндамм** нашемѹ одкѹпнтелѹ] (Ms 1007); [**подоноснм** моѹом дѹшом да **сам** ѹѹѹа дн се прнговара покоѹбнн вране] (Ms 1020).

Kod glagola *imati* i *dati* javljaju se naporedno nastavci *-ju* i *-du* u 3. 1. mn.: *imaju/imadu, daju/dadu* (v. primjere kod Kardaša 2022: 16).

III. 4. 3. Aorist

Aorist je u istraživanim ispravama jedno od frekventnijih vremena, a to ima veze sa karakterom dokumenata, odnosno formulama kojima se opisuju okolnosti pod kojima se sastavlja ugovor (Kardaš 2022: 16):

[ово нека се зна како се ово писмо **У҃ннн** У полнцн] (Ms 959); [н тотУ **нзанде** прнд полнца] (Ms 960); [олнтн кога **прозваше** прнднвком к҃рнчнх] (Ms 962); [брез· Увнтѣа· **Узесмо**· по законУ· полн҃комУ] (Ms 963); [н ѣа дом грг҃р бранх в҃д҃хн молен н слншаѣе обе стране нн **прнложн** нн **одложнх** писах прово н в҃рно] (Ms 967); [ѣл҃дн м҃ **подаше** зем҃л҃] (Ms 970); [ѣа стнпан **продах** шнм҃ннтнх : петр҃] (Ms 975); [ѣа поп ѣ҃ра л҃каевнх сл҃шаѣ҃хн од Уст обе стране право писа како У҃ капелан ннѣов] (Ms 978); [а овн **к҃пнше** себн] (Ms 980); [н **латн** све цар҃] (Ms 982); [а **оста** м҃ матн У полнцнх] (Ms 985); [ово нека се зна што **дах** ѣа] (Ms 987); [пава ѣ҃ретнновнх кан҃нлнр : ꙗ· об҃нне **подписа** по наредбн ꙗ главарн] (Ms 988); [н **догдоше** продават што бнше овде заставе прнстогш҃нне коваеве н **Уведоше** цннце] (Ms 989); [н **прнде** стнпан з братом н **занскаше** од реуенога андрнѣе н павла ꙗ толорн] (Ms 991); [тако се **погоднсмо** прнд свндоцн ѣ҃ра мандалнннѣем н братом стнпаном] (Ms 996); [то се **погоднше** ме҃ се о цнн҃ тега н окраѣка] (Ms 998); [а доунм не **вратн**] (Ms 1002); [ѣ҃ра ютнх воѣвода **подписах** н на мнсто кнеза велнкога] (Ms 1003); [н када се ово **писа** прн добрнмн ѣл҃дмн] (Ms 1011); [а ово како нстн перан҃нхн **к҃пнше**] (Ms 1028); [н **прнвнднсмо** У ветарн҃х ѣе лн реуенн грабовач н када **внднсмо** ветарн] (Ms 1029); [н тако **нск҃пнше**· снновн: матнѣевн· марко н грг҃р· н **прнмн**· пннезе· нван· брат стнпанов: н марко· снн· стнпанов] (Ms 1030); [в҃д҃хн сак҃пан зобор У сел҃ на клнца н **Упнта** господнн канез велнкн петар снновннх] (Ms 1035); [зато **х҃҃ннше** нста господа днднхн нстанцн҃х] (Ms 1045); [н тако **Уговорнше** ме҃ собом] (Ms 1052).

III. 4. 4. Imperfekt

Imperfekt je također zastupljen, ali slabije od aorista. U 1. l. jd. česti su primjeri gubljenja krajnjeg *-h*, a u 3. l. mn. ponekad dolazi do $h > j$ (*gredihu > grediju*, *valjahu > valjaju*). Kod glagola *biti* prisutne su sažete forme imperfekta i samo jedan primjer nesažete (*bijaše*, Ms 989):

[молен **писах** в҃рно] (Ms 960); [молен҃ од стран҃ **писах҃**] (Ms 961); [**писа** ѣа нмбра҃нм хемен од по҃лнца] (Ms 966); [а толорн **греднх҃** У то врнме по девет лнбар: ^{н трн олнце:}] (Ms 977); [а толорн **греднѣ҃** У то врнме по девет лнбар н трн орлнце] (Ms 978); [ѣа поп ѣ҃ра л҃каевнх сл҃шаѣ҃хн од Уст обе стране право **писа** како У҃ капелан ннѣов] (Ms 978); [н ѣа дом петар гргатовнх **писах** право н в҃рно како **слншах** од обе стране] (Ms 979); [цнне У҃нннше толорнх ꙗ кн **валах҃** У то врнме по҃н ꙗ] (Ms 984); [а толорн **валаѣ҃** У то врнме по лнбар ::] (Ms 988); [а онн подннше д҃шом да нс҃ нновн оцн продалн како она **говораше**] (Ms 994); [н догдоше продават што **бнше** овде заставе] (Ms 989); [ѣа дом гарг҃р л҃каевнх **писа** право н в҃рно како **слнша** од Ус обе стране] (Ms 999); [н **писах** ѣа дом нван пезелнх к҃рат ѣсенн҃кн н **бнх** свндок како ѣе згора] (Ms 1018); [н У҃ѣа сам од нве ка҃лннха када нам **давах҃** траварнн҃х **велаше**] (Ms 1020).

III. 4. 5. *Perfekt*

Perfekt se u poljičkim dokumentima tvori od prez. pom. gl. *jesam* i gl. prid. radnog. I ovo prošlo vrijeme je pogodno za opis okolnosti koje prethode sastavljanju ugovora, tako da je veoma frekventan u ispravama:

[**кѸпно сам** ω то маша вѸкшнѸа едан лапат земле] (Ms 964); [а вако **сѸ** мн пнсали првлє] (Ms 964); [како **сам** Ѡа прнсѸднѸо] (Ms 965); [н ѸнннѸо **Ѹе** н ѸнннѸа **Ѹе** нскар] (Ms 970); [н садн ов стн петар што **Ѹе Ѹзєно**] (Ms 974); [наѸн Ѹе Ѹто **сам** колн гдн **кѸпнѸа**] (Ms 985); [ово нека се зна што **сам** Ѡа вндак **Ѹзєо** пннєз] (Ms 987); [Ѹа **сѸ** — **кѸпнла** ова два врата] (Ms 991); [**Ѹе кѸпнѸа** лѸцнн отац] (Ms 994); [заѸа **Ѹе** нван мене смартн **доѸхраннѸо**] (Ms 997); [стнпан реѸе да Ѹн **є понѸдно**] (Ms 999); [мн **смо настобалн** ѸннннѸи напѸннѸи жрновннѸѸ н на мнстнѸи многе кѸѸе од влаов коѸн **сѸ** нзнова **дошлин**], [**послалн смо** зато на то размрєне] (Ms 1000); [н када **сѸ дошлин** тѸрцн на поѸланѸа н по сриѸн н воѸн гѸа бога да **сѸ се развнлн** онада **Ѹе одцнка** десет главн Ѹеднога **ѸхнѸнѸо** жнва н **помога** Ѹзєтн нѸѸак], [када **смо Ѹдрнлн** на тѸрке] (Ms 1003); [н ово **Ѹе ѸзєѸа** покоѸнн марѸела] (Ms 1009); [н **ѸѸа сам** од нве каѸѸннѸа], [да **сам ѸѸа** дн се прнговара покоѸнн вране н марко павнѸ] (Ms 1020); [коѸе **сте покаали** до сада], [коѸе **сте Ѹнннлн** до сада] (Ms 1025); [н отнмлете реѸєнѸ землѸ · коѸѸ **сѸ кѸпнлн** реѸєнн сладоѸєвнѸн] (Ms 1027); [н неговн свндоцн говоре да **сѸ ѸѸлн**], [мн **смо Ѹжнвалн Ѹ** мнрѸ] (Ms 1029); [нн да га **Ѹе внднѸа**] (Ms 1035); [од када **се насєлнла** наша провннцнѸа] (Ms 1049); [коѸѸ **смо далн** срннаном] (Ms 1054) [да Ѹн **ннсн смнрнѸо** доотка] (Ms 1057).

Kao što je rečeno u poglavlju o finalnom *l*, u poljičkim ispravama dolazi do sažimanja u gl. prid. radnom. Tako npr. u perfektu glagola *dati* oblik glag. prid. rad. je gotovo uvijek *da < dal*, a lik *dao* pronađen je samo jednom u našem korpusu:

[а ѸѸерам **сам да** поуѸено рѸхо] (Ms 985); [како **сам да** за ннѸовѸ тапнѸѸ трн ферєнѸне], [а ово нека се зна што **сам да** Ѡа вндак павлѸ] (Ms 987); [ово нека се зна што **сам да** Ѡа ѸѸра вндаков] (Ms 996).

[ово нека се зна што **сам дао** Ѡа вндак сладоєвнѸ за снновѸє мнѸовнла н павла] (Ms 987).

III. 4. 6. *Pluskvamperfekt*

Ovaj složeni glagolski oblik dosta je rjeđi u analiziranim ispravama, a najčešće je građen od perfekta pom. gl. *biti* i gl. prid. rad., ali ima i primjera tvorbe od imperfekta gl. *biti*:

[онн коѸн **Ѹе внѸо** снлом **Ѹзєо** нж ннове рѸке] (Ms 964); [на коѸоѸ **смо кѸѸѸ влнлн ограднлн**] (Ms 985); [да сам Ѡа вндак два гроша шнмѸнѸ што **є внѸо** фраѸа **заложно** под кѸѸѸ] (Ms 987); [н **внѸѸ се порнунлн** да не дадѸ башѸнне] (Ms 994); [н **внѸѸ Ѹзєлн** меѸѸ се добре ѸлѸдє] (Ms 1010); [**Ѹе вно оставно** матнѸ] (Ms 1012); [да га **ннсѸ влнлн пнрннлнлн**] (Ms 1035).

III. 5. Nepromjenjive riječi

III. 5. 1. *Veznici*

Analizirajući isprave, uočeni su mnogi veznici koji se podudaraju sa savremenim, ali su pored njih prisutni i arhaičniji:

iliti = *ili* [би была коџа потрнџа прнказати ово писмо **ИЛИТИ** погодџа] (Ms 969); [на земли матнџа божитковнџа **ИЛИТИ** вичнџевнџа] (Ms 985); [ово писмо **ИЛИТИ** стнма њ сџац од ове провнџнџе] (Ms 1038);

oliti = *ili* [петрџлнџ **ОЛИТИ** кога прозваше прнднвком кџрнунџ] (Ms 962); [писмо **ОЛИТИ** копнџа џо – нскџписмо двн земле] (Ms 1030);

aliti = *ili* [џ застраџџ ннџа **АЛИТИ** земля] (Ms 968); [џедан кџс: **АЛИТИ** лапат н окраџак] (Ms 977); [ова моџа нареџџа **АЛИТИ** тастаменат] (Ms 997); [бџџе прннесено ово писмо **АЛИТИ** внра] (Ms 1006); [марко џлнџ н џ · нван џлнџ **АЛИТИ** лекшнџ] (Ms 1015); [н џџнннше свн договор **АЛИТИ** внџе] (Ms 1016); [ово писмо отворено **АЛИТИ** реуевџџа] (Ms 1024); [сваке племеннџе правџе **АЛИТИ** свнџоуџе] (Ms 1040); [дн бџџе потрнџа од ове карте **АЛИТИ** вам свнџоуџе] (Ms 1047); [како совоџом пелемешнџннн **АЛИТИ** сатарннн] (Ms 1048); [џннџа бн матн н мнлован **АЛИТИ** рџдовановнџа] (Ms 1052);

jere = *jer* [да не може ннкорџ нскџпннн о моџнџ сннов нн о мога племена **џере** џ стрнмннџ продаџ] (Ms 975); [молн ме да се са мном замннн **џере** џема велнкџ потрнџџ продат] (Ms 985); [нмалн сџ џ оноџ државнџ н **џере** џ нста реџбра од перџна] (Ms 1000); [нека даџџ на своџн кџџа араџ снтанскн **џере** до дџше знам да сџ га давалн] (Ms 1054); [а ко бн се наџа **џере** д матнџа нџтн своџе старннџе] (Ms 1055);

tere = *te* [н да џе нново свеџ како заповнџа пџт · од џџкаџевнџа кџџ **тере** до батковнџа кџџа н опет како стоџн пџт од батковнџа кџџа од запада **тере** долн · до прнд стнпннџе] Ms (1009);

jako = *ako* [н **џако** бн се ко томџ протнвнџа да манџалннн остџпннн н одговорннн] (Ms 959).

III. 5. 2. *Prijedlozi*

U ispravama su prisutni vrlo raznoliki prijedlozi: u nekima se vidi trag starine, u nekima glasovne promjene poput jednačenja suglasnika po zvučnosti i mjestu tvorbe ($z < s$, $ž < z$), što je tipično za dijalekt kojem pripadaju:

ot = *od* [кџпно сам **џ** томаша вџкшнџа] (Ms 960); [онџе тега н окраџак **от** тега] (Ms 998);

poradi = *radi* [а то џе **поради** араџа прнџнџпова] (Ms 1016); [меџџ марком внџаковнџем н меџџ воџводом џџром грџбншнџем **поради** араџа] (Ms 1022); [коџе џе сапрнџа раџелнџ **поради** башнџнџе] (Ms 1058).

brez = *bez* [реуенн кџпџн кџпнше **брез** сваке протнвџннџе] (Ms 960); [**брез** · џвнтџа · џџесмо · по законџ · полнџкомџ] (Ms 963); [како џе се ранннн **брез** теџџе прнџнџпа] (Ms 1000); [мнреџн он сам **брез** мнраџа прнџнџпова] (Ms 1015); [меџџ рџкџ тнргатн **брез**

лнценце од нстн закљпннков] (Ms 1021); [н нека меѣле **брез** љѣма љ внке] (Ms 1031); [нн травѣ **брез** воле нн допљшѣнѣа] (Ms 1046b);

uz = *uz* [прнстоѣаше н бнше **ѡж** неговѣ землѣ] (Ms 961);

z = *s* [ов нштрѡменѣ **з** дѡпљшенем н ѡпнтанем] (Ms 960); [н оста нванѣ **з** братѣомѣ ова земля] (Ms 961); [н марта **з** господнном дом шнмѡном] (Ms 981); [ѡѡѣ **з** добре воле] (Ms 984); [када се разднлнѣ **з** братѣѡдом франом] (Ms 985); [мнѡовнѣо **з** башнне нншта] (Ms 986); [н прнде стнпан **з** братом] (Ms 991); [од мосора с ѣенѣ странѣ а од перѣна **з** дрѣгѣ] (Ms 1000); [водѣ н **з** доцем све што е око доѡа] (Ms 1011); [а **з** дрѣге стране лѣунѣом] (Ms 1013); [н пнса своѣом рѣком **з** договоро сѣдаѡ] (Ms 1029); [даѡ ѡѣ **з** добре воѣле] (Ms 1031); [бѣдѣѣн ѣ нстомѣ прнглеѣѣ н **з** допљшѣнем] (Ms 1055);

ju = *u* [н **ѡѣ** тоѣ землн — бнше ѡнна толорн десет] (Ms 959); [н ѡота се кннга напнса н **ѡѣ** рѣке се петрѣ даѣе] (Ms 972); [на ѣнсто мнсто дн сѣ н прн бнле н **ѡѣ** напнндак] (Ms 1045);

is = *iz* [коѣа **нс** пнсма тѣрскога] (Ms 965); [пнса алнѣага емен **нс** поѣлнѡа] (Ms 982); [ѣ нме нсѣса **нс** кога сва добра нзоде] (Ms 994); [ѣѣра летеѣ **нс** трнбѣѡв] (Ms 998); [ѣ нме бога **нс** кога нсѡде свака добра] (Ms 1001);

podan = *ispod* [ѡдрнѣ код продолн од пѣта до **подан** рнѣн] (Ms 962).

III. 5. 3. *Prilozi*

Zbog karaktera isprava u kojima se zemlja prodaje ili poklanja, pri ѡemu se обнѡно описује ѣјена познѡнѡа, u овнм документнма налазе се бројнн прнлозн н ѣнннове варнјанте:

ozdala = *odozdo* [а **оздала** нвана каднѣа] (Ms 1028); [**оздала** ѣенералнѣ] (Ms 1038);

zdol = *dolje* [све ове **здол** пнсане земѣле] (Ms 1014); [н ѣа ѣнм ѣуннн пнсмо **здол** подпнсанн] (Ms 1040); [н мене **здол** подпнсанога] (Ms 1055);

zdala = *dolje* [кнезѣ ѣѣрн да ѣе **здала** ѣс кѣѣѣ] (Ms 1004); [од нстока земля гарѣѣра мнѣановнѣа од **здала** стнпана внѡнѣеѣа] (Ms 1028);

zdolu = *dolje* [а прн свндо[] **здолѣ** пнсанн] (Ms 985); [н мн сѣѡн **здолѣ** подпнсанн] (Ms 1029);

ozgara = *odozgo* [**озгара** земля ѣѣрнѣевнѣа] (Ms 959); [рѣком како ѣе **ѡзгара**] (Ms 1018); [а од запада земля ѣѣрншнѣа н **озгара** земля ѣѣрншнѣа] (Ms 1028); [од запада мнлошеѣвнѣ **озгара** павншнѣ] (Ms 1038);

ozgora = *odozgo* [освндоун н нспнса како ѣе **озгора** прнд нашнм сѣдом] (Ms 962);

od zgora = *odozgo* [а **од згара** жеравнунѣа] (Ms 1028);

zgor = *gore* [ѣа до гарѣѣр ѣѣнѣевнѣ свндок како е **згор**] (Ms 992); [н кѣпн овѣ **згор** башннѣ] (Ms 993); [н на ово сѣ свндоѡн ѣ ѡнѡн **згор** нменованн] (Ms 1001); [а овн **згор** нменованн кѣпнше] (Ms 1009); [одсѣднсмо како ѣе **згор**] (Ms 1012); [н бн свндок како ѣе **згор**] (Ms 1014); [нстомѣ **згор** нменованомѣ воѣводн] (Ms 1015); [како ѣе **згор** на овоѣ картн] (Ms 1018); [н пена како ѣе **згор**] (Ms 1023); [н молеѣн мене **згор** нменованога] (Ms 1046);

zgora = gore [реуено писмо н погодба **згора** писанн ѓлѓдн] (Ms 981); [кон нзброн **згора** реуене пннезе] (Ms 990); [како ѓе **згора** н прнброѓн] (Ms 1024); [писа ѓа петар новаковнѓ по наредбн господе сѓдац како ѓе **згора**] (Ms 1046b); [н мн нменованн **згора**] (Ms 1054); [писа ѓ внрѓ како ѓе **згора**] (Ms 1058);

zgara = gore [а франн **згара**] (Ms 1004); [од **згара** нстога нвка] (Ms 1028); [од **згара** меѓаш варпела тварднѓа] (Ms 1038);

zgoru = gore [к землн ка ѓе **згорѓ** нменована] (Ms 984); [како слншаѓ од ѓст реуеннѓ **згорѓ**] (Ms 992); [цннѓ **згорѓ** подпѓно] (Ms 1005); [добрн ѓлѓдн кн сѓ **згорѓ**] (Ms 1010); [ѓа матн ѓгрнновнѓ писа по наредбн **згорѓ** нменованн сѓдац] (Ms 1016);

tote = tu [**тоте** доспнѓе ковнн жарновѓкн] (Ms 1049).

IV. ZAKLJUČAK

Na osnovu iscrpne analize stotine poljičkih isprava, koje je usmjereno na ispitivanje dijalekatskih crta, odnosno preplitanje čakavskih i zapadnoštokavskih jezičkih osobina, u ovom radu su izdvojene njihove najvažnije fonološke i morfološke karakteristike.

Na fonološkom planu izdvajaju se sljedeće dijalekatske osobine:

- refleks jata u ispravama je gotovo dosljedno ikavski: *lito, misec, cina, svidok, vik, človek, zapovid* itd. Ekavski refleks sporadično dolazi u oblicima ž. r. broja oba – *obe* te prilozima *ovde* i *onde*. Jedini “pravi” ekavizam javlja u dataciji isprave Ms 1020: *meseca*;
- jaki poluglas daje /a/, što je tipična štokavska vokalizacija (*dan, jesam, otac*), ali je prisutna i tzv. čakavska jaka vokalizacija u oblicima zamjenice *ča* < *čb*;
- nazali *o* i *ę* redovno se reflektiraju u vokale /u/ (*bude, put, ruke*) i /e/: (*deset, knez, misec*), a sasvim rijetko se prednji nazal *ę* reflektira u /a/ iza /j/ u oblicima glagola *prijati* < *prijęti*: *prijah* (Ms 975);
- slogotvorno *r* se u poljičkim ispravama javlja neobilježeno (*vrh, držati, Grgur*), ali imamo dosta primjera gdje je uz njega došao popratni vokal: *a, e, i* ili *u* (*daržati, Gergur, tirgačina, svurhu*), što može odražavati i specifičan izgovor budući da čakavski govori znaju imati popratne vokale;
- na mjestu nekadašnjeg finalnog *l* u gl. prid. rad. nalazimo nastavke *-a* i *-o*, dok se primjeri čuvanja krajnjeg *l* uopće ne bilježe u ovoj kategoriji. Ispred vokala /a/ ili /o/ nastalih od *-l* najčešće je umetnut intervokalni sonant /j/: *bijo, dohranijo, nosijo, zadužija, vratija, kupija*;
- refleks praslavenskog dentala **d*' je /j/ i /đ/, s tim da se u pojedinim riječima, poput imenice *međa* i njenim izvedenicama, redovno javljaju likovi sa /j/: *meja, mejaši, mejašnik*;
- refleks praslavenskih grupa **st*' i **sk*' uglavnom je šćakavski. Imenica *baština* javlja se najčešće u liku sa *šć* (uz: *баштина*, što zasigurno treba čitati kao *baščina*). Šćakavizmi se često bilježe u svim ispravama: *jošće, godišće, pušćati, namišćeni*;
- glagoli složeni sa glagolom *iti* javljaju se s izvršenim i neizvršenim jotovanjem: *dodę i dojde, pođę i pojde, nađę i najde*;

- suglasnik /h/ nema stabilnu artikulaciju pa su brojni primjeri njegovog gubljenja u svim pozicijama: *arač, arvacko, naodi, dootka, od njižovi, od svoji*;
- često se javlja protetsko j: *jim, Jivan, jizujmi, jisti*;
- krajnje m često prelazi u n, tzv. adrijatizam, u oblicima zamjenica: *njegovin, jin, svojin*;
- rotacizam se javlja u prezentu glagola *moći*: *moreš, more*;
- u dvije isprave zabilježena je grupa *čl-* koja je karakteristična i za čakavsko narječje: *človiku* (Ms 960), *človičanskim* (Ms 967).

Od morfoloških crta najvažnije su sljedeće:

- u G mn. sve tri vrste imenica često dolazi nulti nastavak ili nastavak *-ov*, koji je karakterističan i za čakavsko narječje: (od) *sinov, knezov, svidokov*;
- u I mn. imenica a-vrste dolazi nastavak *-i*: prid *svidoci*, (sa) svojim *partenici, sinovi* itd., dok imenica *ljud'e* ima I mn. *ljudmi*;
- među zamjениčkim oblicima najzanimljiviji su primjeri čakavske zamjenice *ča*, koji su zabilježeni dvanaest puta;
- kod zamjenice *koji, koja, koje* često dolazi do kontrakcije: *ki, ka*, rijetko *koje > ke*, iako ima i primjera bez sažimanja;
- u deklinaciji pridjeva česti su pokretni vokali u G (A) i D i L jd.: *općenoga, pokojnoga, staroga, velikomu, poštovanomu*;
- infinitiv se javlja sa *-i* i bez *-i*: *daržati, darovati, reći, ostat, uzet, nać*;
- aorist je veoma frekventan, a dosta je i primjera imperfekta, dok je pluskvamperfekt rjeđi;
- u ispravama se bilježe i mnoge nepromjenjive riječi koje odražavaju dijalekatsku sliku govora: veznici *iliti, oliti, aliti, jere, tere*, prijedlozi *poradi, brez, podan*, prilozii: *ozdala, zdol, ozgara, ozgor, zgor, tote* itd.

Na osnovu svega rečenog može se zaključiti da su poljičke isprave izuzetno vrijedan materijal za dijalektološka istraživanja. Iako je evidentno prisustvo čakavskih jezičkih osobina, ipak prevladavaju karakteristike štokavskog narječja.

LITERATURA

- Belić, Aleksandar (1999) *Istorija srpskog jezika: Fonetika, Reči sa deklinacijom, Reči sa konjugacijom*, Izabrana dela Aleksandra Belića, Tom 4, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Novi Sad.
- Botica, Ivan (2022) “Uzorna objava poljičkih isprava u Sarajevu. Poljičke isprave I (iz zbirke Aleksandra Poljanića). Priredio, transkribirao i transliterirao Mehmed KARDAŠ. Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH (Editio Memoria Bosniaca), Sarajevo 2021., 283 str.”, *Slovo, časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu*, Zagreb, Vol. 72, No. 1, 462–465.
- Botica, Ivan; Brčić, Ružica (2017) “Hrvatskoćirilčni zapisi s poljičkoga i omiškoga prostora (iz fundusa Zbirke isprava i rukopisa pisanih bosančicom)”, *Fontes: izvori za hrvatsku povijest*, Zagreb, god. 23, br. 1, 29–161.
- Brozović, Dalibor (1988) “Čakavsko narječje”, u: Brozović, D., Ivić, P. (ur.), *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Jugoslavenski leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, Zagreb, 80–88.
- Brozović, Dalibor (1970) “O Makarskom primorju kao jednom od središta jezičnohistorijske i dijalekatske konvergencije”, *Makarski zbornik*, Makarska, br. I, 381–405.
- Čupković, Gordana (2016) “Poljičko-šibenske isprave iz 1801.”, *Filologija*, Zadar, No. 67, 9–23.
- Ivanišević, Frano (2006) *Poljica, narodni život i običaji (pretisak 1903–1906)*, Društvo Poljičana “Sveti Jure”, Priko.
- Kardaš, Mehmed, prir. (2021) *Poljičke isprave I – iz Zbirke Aleksandra Poljanića*, Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
- Kardaš, Mehmed, prir. (2022) *Poljičke isprave II – iz Zbirke Aleksandra Poljanića*, Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
- Lisac, Josip (2003) *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.
- Lisac, Josip (2009) *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.
- Mihanović, Nedjeljko (1971) “Jezik na području Poljica”, u: Novak, G. (ur.), *Poljički zbornik 2*, Kulturno-prosvjetno društvo Poljičana, Matica hrvatska, Zagreb, 150–183.
- Moguš, Milan (1977) *Čakavsko narječje: Fonologija*, Školska knjiga, Zagreb.
- Nakaš, Lejla (2010) *Jezik i grafija krajišničkih pisama*, Slavistički komitet, Sarajevo.
- Ostajmer, Branko (2015) “Andrej Rodinis, Aleksandar Poljanić. Tragom zaplijenjene zbirke (Sarajevo: Arhiv Bosne i Hercegovine, 2012), 264 str.”, *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb, Vol. 47, No. 2, 426–429.
- Ovčina, Ismet; Kardaš, Mehmed; Smajić, Muamera (2021) “Poljičke isprave – čuvanje, zaštita i prezentacija dokumenata iz arhiva Poljičke republike pisanih bosančicom”,

Bosniaca: časopis Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Vol. 26, No. 26, 72–80.

Rodinis, Andrej (2012) *Aleksandar Poljanić. Tragom zaplijenjene zbirke*, Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo.

Tomelić Ćurlin, Marijana (2012) “O fonološkim obilježjima jezika Poljičkog statuta i današnjeg govora Srijana”, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, Split, No. 5, 195–209.

Ursinus, Michael, prir. (2021) *Turski izvori u Srednjoj Dalmaciji – Poljica 1*, Sveučilišni centar za hrvatske, mletačke i osmanske studije, Split.

Zelić-Bučan, Benedikta (1961) *Bosančica u srednjoj Dalmaciji*, Historijski arhiv, Split.

Žagar, Mateo (2009) “Hrvatska pisma u srednjem vijeku”, u: *Povijest hrvatskoga jezika: 1. knjiga – srednji vijek*, Croatica, Zagreb, 107–219.

Internetski izvori

Poljica, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49319> [Pristupljeno 21. 9. 2022].

Poljički statut, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49322> [Pristupljeno 8. 10. 2022].